

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут права
Кафедра міжнародного європейського права та порівняльного
правознавства

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ
ЗА НАЦІОНАЛЬНІСТЮ ЧИ ОЗНАКОЮ МОВИ**

(назва кваліфікаційної роботи бакалавра)

293 «Міжнародне право»

(шифр і назва спеціальності)

Студентки 4 курсу

М.Б. Степки

(ініціали, прізвище)

Групи

П-01

(шифр групи)

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело.

(підпис здобувача)

Керівник

доцент, к.ю.н.

Чернявський А.Л.

(посада, науковий
ступінь)

(підпис)

(ініціали,
прізвище)

Суми 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА НАЦІОНАЛЬНІСТЮ ЧИ ОЗНАКОЮ МОВИ.....	9
1.1. Теоретичні засади протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови.....	9
1.2. Види дискримінації за національністю чи ознакою мови	16
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА НАЦІОНАЛЬНІСТЮ ЧИ ОЗНАКОЮ МОВИ.....	27
2.1 Загальні міжнародно-правові принципи протидії дискримінації.....	27
2.2. Міжнародні договори щодо протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови.....	32
РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА НАЦІОНАЛЬНІСТЮ ЧИ ОЗНАКОЮ МОВИ.....	48
3.1. Конституційно-правові засади протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови.....	48
3.2. Вплив війни на протидію дискримінації за національністю чи ознакою мови.....	57
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

Анотація

Степка М.Б., "Міжнародно-правові засоби протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови".

У роботі розглянуто поняття та види дискримінації за національністю чи ознакою мови. Проаналізовано теоретичні засади протидії дискримінації, включаючи визначення, причини та наслідки цього явища. Проведено аналіз різних видів дискримінації за національністю чи ознакою мови, що допомагає краще зрозуміти масштаби і форми цієї проблеми. Встановлено, що міжнародно-правові стандарти протидії дискримінації включають загальні міжнародно-правові принципи рівності та недискримінації, закріплені у таких документах, як: Загальна декларація прав людини, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та Європейська конвенція з прав людини.

Досліджено національно-правові засоби протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови, зокрема конституційно-правові засади в різних країнах, включаючи Україну, та вплив війни на протидію дискримінації, особливо щодо внутрішньо переміщених осіб та біженців.

Запропоновано кілька варіантів вирішення проблеми дискримінації за національністю чи ознакою мови, серед яких інформування населення про їхні права та механізми захисту, підвищення довіри між державою та громадянами через прозорі процедури та відкритий діалог, покращення законодавчої бази відповідно до міжнародних стандартів, створення спеціалізованих органів для захисту прав людини, підвищення кваліфікації правозастосовчих органів, співпраця з міжнародними організаціями та впровадження системи моніторингу та звітності щодо випадків дискримінації.

Ключові слова: *дискримінація за національністю, дискримінація за ознакою мови, міжнародно-правові засоби, права людини, міжнародні стандарти, національне законодавство, війна в Україні, мовна поляризація, міжнародні організації.*

Annotation

Stepka M., “International legal means of combating discrimination based on nationality or language”.

The paper examines the concept and types of discrimination based on nationality or language. The theoretical foundations of combating discrimination are analyzed, including the definition, causes and consequences of this phenomenon. Analyzed types of discrimination based on nationality or language, which helps to better understand the scope and forms of this problem. It is established that international legal standards for combating discrimination include the general international legal principles of equality and non-discrimination enshrined in such documents as: The Universal Declaration of Human Rights, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination and the European Convention on Human Rights.

The article examines national legal means of combating discrimination on the basis of nationality or language, in particular, the constitutional and legal framework in different countries, including Ukraine, and the impact of war on combating discrimination, especially against internally displaced persons and refugees.

There are several options for addressing the problem of discrimination on the basis of nationality or language, including informing the population about their rights and protection mechanisms, increasing trust between the state and citizens through transparent procedures and open dialogue, improving the legislative framework in accordance with international standards, creating specialized bodies for the protection of human rights, training law enforcement agencies, cooperation with international organizations and implementing a system of monitoring and reporting on discrimination cases.

Keywords: *discrimination on the basis of nationality, discrimination on the basis of language, international legal instruments, human rights, international standards, national legislation, war in Ukraine, language polarization, international organizations.*

ВСТУП

У сучасному світі питання протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови є надзвичайно актуальним. Зростання глобалізації та міжкультурної взаємодії супроводжується збільшенням міграційних потоків, що ставить перед міжнародною спільнотою нові виклики у сфері прав людини. Дискримінація за національністю та мовними ознаками не лише порушує основоположні права людини, але й підриває соціальну стабільність, спричиняючи конфлікти та соціальну напругу. Міжнародне право розробило низку інструментів та механізмів для протидії дискримінації, забезпечуючи захист прав і свобод кожної людини незалежно від її етнічного походження чи мовної приналежності. Основними документами, що регулюють цю сферу, є Загальна декларація прав людини, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Європейська конвенція з прав людини та інші міжнародні угоди і декларації. Ці документи встановлюють стандарти недискримінації та передбачають обов'язки держав-учасниць щодо їх виконання.

Основними документами, що регулюють цю сферу, є Загальна декларація прав людини, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Європейська конвенція з прав людини та інші міжнародні угоди і декларації. Ці документи встановлюють стандарти недискримінації та передбачають обов'язки держав-учасниць щодо їх виконання. Існують також інші міжнародні угоди та декларації, які мають значення у цій сфері. Наприклад, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, які забезпечують захист прав і свобод особи.

Проте, попри існування чіткої нормативної бази, реальна ситуація із забезпеченням рівності та недискримінації залишається складною. Багато країн стикаються з проблемами імплементації міжнародних норм у національне законодавство, а також з браком ефективних механізмів їх застосування. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, такі як ООН, Рада Європи, ОБСЄ, які здійснюють моніторинг дотримання прав людини та надають рекомендації державам щодо вдосконалення їхніх правових систем.

Важливим аспектом, який потребує детального аналізу, є вплив війни в Україні на ситуацію з дискримінацією за мовною чи національною ознакою. російсько-українська війна створила нові виклики у сфері прав людини, спричинивши хвилю внутрішньо переміщених осіб та біженців. Ці події призвели до зростання напруженості між україномовними та російськомовними громадянами, а також до дискримінації українців за кордоном. Військові дії та політична криза сприяли підсиленню мовної поляризації, де мова стала символом політичної та культурної ідентичності. З одного боку, україномовні громадяни часто підкреслюють важливість збереження національної мови як невід'ємного елементу державної незалежності та суверенітету. З іншого боку, російськомовні громадяни можуть відчувати маргіналізацію та стигматизацію, що поглиблює соціальні розколи. У цьому контексті, питання дискримінації за мовною ознакою стає ще більш актуальним, оскільки воно зачіпає як внутрішні, так і міжнародні аспекти взаємодії громадян України. Крім того, міжнародна спільнота реагує на ці події різноманітними способами, що також впливає на становище українців за кордоном. В деяких країнах спостерігається зростання підтримки українських громад,

тоді як в інших може виникати упередження проти українських мігрантів, пов'язане з політичними та економічними чинниками.

Що стосується ступеню дослідженості теми, то, на жаль, саме за темою дискримінації за ознакою мови чи національності є не так багато робіт. В основному, це суміжні теми, такі як мова ворожнечі як ознака порушення рівноправності громадян залежно від расової чи національної належності, заборона дискримінації за мовною ознакою при реалізації права на освіту, і в цілому дискримінація як форма порушення прав людини. Наприклад, темою щодо взаємодії понять мова-війна займалася Мацюк Г., Парахонський Б, Соколова С., Баханов К., Яворська Г., Іваненко О., Невара Л., Равлінко З., Федорович І., Бондаренко О., Герасим'юк О. та інші

Мета даної роботи:

- Дослідити міжнародно-правові засоби протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови
- Проаналізувати їх ефективність та визначити основні проблеми та перспективи у цій сфері
- Визначити виклики та досягнення в реалізації цих стандартів у сучасному європейському суспільстві
- Дослідити вплив війни в Україні на поширення випадків дискримінації в Україні та за кордоном
- Проаналізувати сучасну статистику випадків дискримінації за ознакою національності чи мови

Об'єкт дослідження: Стандарти Ради Європи щодо захисту мови та національної ідентичності. У роботі розглянуті як теоретичні аспекти міжнародного права, так і практичні приклади з різних країн світу. Особлива увага приділена ролі міжнародних організацій та співпраці між державами у боротьбі з дискримінацією.

Предмет дослідження: Предметом дослідження є стандарти, рекомендації та документи, які прийняті Радою Європи з метою забезпечення захисту та розвитку мов та культур в контексті сучасного європейського суспільства.

Структура роботи. Дипломна робота складається з кількох розділів, які послідовно розглядають різні аспекти теми, а саме із 3 розділів поділених по 2 підпункти кожен, висновків та списку використаних джерел із 56 найменувань. Загальний обсяг сторінок 77.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА НАЦІОНАЛЬНІСТЮ ЧИ ОЗНАКОЮ МОВИ

1.1. Теоретичні засади протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови

Розглядаючи походження терміну дискримінації протягом історії, можна побачити нерівновагу влади, багатства, популярності та привілеїв, що завжди асоціювалися з приниженням різних верств суспільства без вагомих на те причин. Проте, аналізуючи причину відмінностей, головне питання полягає у тому, чому дискримінація існує та трапляється навіть у розвиненому та цивілізованому суспільстві. Дискримінація за кольором шкіри, релігії та інші форми дискримінації, безперечно, є наслідком незнання та несприйняття концепції людяності. Після промислової революції люди стикалися з новими виявами дискримінації, які у зв'язку з історичним розвитком, стали більш різноманітними [1].

На нашу думку, не існує одного єдиного визначення дискримінації. Відповідно до стандартних уявлень, дискримінація полягає в діях чи вчинках. Таким чином, групи, що базуються на расі, релігії та статі, є потенційними підставами для дискримінації в будь-якому сучасному суспільстві, але групи, засновані на довжині волосся, як правило, не є такими. Важливо визнати, що дискримінація в моральному та соціальному сенсі - це не просто різне ставлення. Диференційоване ставлення є симетричним: якщо з темношкірими поводяться інакше, ніж з "білими", то з "білими" повинні поводитися інакше, ніж з темношкірими. Відповідно, краще думати про дискримінацію в термінах несприятливого ставлення, а не просто різного ставлення. Дискримінація ставить певних осіб у

невигідне становище порівняно з іншими, а тих, до кого ставляться більш прихильно, не слід розглядати як жертв дискримінації.

Дискримінація на підставі мови, статі, расової або етнічної приналежності, політичних переконань чи релігії завжди призводила до конфліктів у будь-якому суспільстві. Такі порушення життєво важливих прав меншостей на користь егоїстичних амбіцій більшості є предметом засудження на законодавчому рівні у всіх цивілізованих країнах.

Для більш ефективної протидії безпідставній нетерпимості у правовому середовищі виділяються різні форми дискримінації [2]:

- Пряма дискримінація, коли мета очевидно дискримінувати людину або групу людей;
- непряма дискримінація, коли певна умова, вимога або політика, хоч і не навмисно, призводить до нерівних умов для різних членів спільноти;
- підбурювання до дискримінації, що включає вказівки, інструкції або заклики до дискримінації осіб за їхніми особистими характеристиками;
- пособництво у дискримінації, коли надається свідома допомога в здійсненні дій або бездіяльності, спрямованих на дискримінацію;
- утиск, який полягає у небажаній поведінці, метою або наслідком якої є приниження гідності особи чи групи осіб за певними ознаками або створення ворожої атмосфери.

Початкове, нейтральне визначення дискримінації, "акт виокремлення" (англ. "the act of distinguishing"), з'явилося на початку 17 століття, а позитивне, пов'язане з підвищеним розрізненням людей, - у 18 столітті. Дискримінація в значенні "упередження"

стала використовуватися з початку 19 століття, майже 200 років тому.

До прикладу, у давньогрецькій цивілізації дискримінація існувала на двох рівнях, про які ми знаємо сьогодні: гендерна нерівність та соціальна дискримінація за класовою приналежністю. У столиці Афінах грецьке суспільство демонструвало більше проявів дискримінації, ніж у місті-державі Спарта [3]. Основні групи грецького суспільства включали:

- Чоловіки: аристократи, представники середнього класу, бідні селяни.
- Жінки: належали до всіх тих груп, що й чоловіки, але не мали громадянських прав.
- Діти: класифікувалися як особи до 18 років.
- Робітники: працівники, які виконували цивільні або військові обов'язки.
- Іноземці: це були нерезиденти або іноземні резиденти, які займали нижчий статус порівняно з чоловіками.

У давньогрецькому суспільстві громадяни-чоловіки займали домінуюче становище і мали повні юридичні права, включаючи право голосу, право обіймати державні посади та володіти власністю. І навпаки, жінки мали значно менше прав. Позбавлені виборчих привілеїв, права власності на землю та успадкування, жінки були обмежені домашніми ролями, зосередженими насамперед на вихованні дітей. Соціальні норми не заохочували взаємодію з поза-сімейними чоловіками, що змушувало жінок займатися домашніми справами, такими як обробка вовни та ткацтво.

Однак, ставлення до дівчат у спартанському та афінському суспільствах відрізнялося. Спартанські жінки відчували деякі відмінності порівняно з жінками в інших державах. Вони займалися

фізичними вправами нарівні з чоловіками, могли володіти землею і могли вживати вино. Хоча спартанські дівчата не відвідували формальної школи, вони навчалися танцям, пісням і спорту. І навпаки, в Афінах дівчат навчали насамперед домашнім навичкам, таким як куховарство та шиття. Лише діти із заможних родин отримували формальну освіту з читання та письма. У віці 15 років афінські дівчата часто виходили заміж, як правило, за своїх батьків [4].

Незважаючи на суспільну дискримінацію жінок, грецька культура також шанувала жіночі божества. Серед богинь, яким поклонялися, були Афродіта, що асоціювалася з родючістю та коханням; Артеміда, покровителька дикої природи та мисливців; Афіна, богиня війни; Деметра, що наглядала за врожаєм та родючістю; Гера, цариця олімпійських богів; а також Гестія та Тіхе, пов'язані з долею та фортуною. Спартанські жінки отримували як фізичну, так і академічну освіту, хоча вони були менш обізнані з домашніми обов'язками. Вони отримували культурну освіту, що охоплювала соціальні норми, традиційні пісні, танці та музику. Також заохочувалася участь у спорті. Спартанські жінки не користувалися косметикою та прикрасами, цінуючи свою природну зовнішність. Відомі своєю свободою, спартанські жінки, як правило, вважалися рівними з чоловіками у своєму суспільстві.

З моменту прийняття Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ) у 1948 році Організація Об'єднаних Націй підтвердила зобов'язання держав просувати права людини та забезпечувати їх для всіх. Незважаючи на існування Загальної декларації прав людини, яка проголошує мету рівності та гідності для всіх людей, певні групи суспільства не могли користуватися правами на рівних умовах з іншими. Ці групи потребували більш розвиненого

антидискримінаційного законодавства та правового захисту для протидії соціальній несправедливості, щоб мати можливість відстоювати свої права та протистояти силам гноблення [5].

Досліджуючи поняття дискримінації та її історії, ми зіткнулися з тим, що більшість випадків дискримінації включали в себе випадки діленням за кольором шкіри чи раси/національності. До прикладу, наведемо ситуацію, що трапилася у 1951 у США, коли Олівер Браун ініціював колективний позов проти шкільної ради, оскільки його діти та діти інших темношкірих батьків не мали змоги відвідувати найближчі районні школи, а натомість були направлені до сегрегованих шкіл. У 1954 році Верховний суд постановив, що закони штатів, які створювали окремі державні школи для “чорних” і “білих” учнів, є неконституційними, тим самим заборонивши сегрегацію учнів за расовою ознакою в школах. Це рішення мало значний вплив на просування рівних прав і послужило натхненням для правових активістів як на національному, так і на міжнародному рівні.

Найпершим законом, що забороняв дискримінацію, став закон про громадянські права (1964) [6]. Підписаний президентом Ліндоном Джонсоном 2 липня 1964 року, цей закон забороняв дискримінацію в громадських місцях, сприяв інтеграції шкіл та інших громадських закладів, а також забороняв дискримінацію при працевлаштуванні. Він став найбільш далекосяжним законодавчим актом у сфері громадянських прав з часів Реконструкції.

У телевізійному зверненні 6 червня 1963 року президент Джон Кеннеді закликав націю до дій, спрямованих на забезпечення рівного ставлення до всіх американців, незалежно від раси [7]. Невдовзі після цього Кеннеді запропонував Конгресу всеосяжний законопроект про громадянські права, що охоплював виборчі права,

десегрегацію шкіл, недискримінацію в програмах, що підтримуються на федеральному рівні, тощо. Незважаючи на вбивство Кеннеді в листопаді 1963 року, його пропозиція матеріалізувалася в Акт про громадянські права 1964 року, швидко підписаний президентом Ліндоном Джонсоном всього за кілька годин після його ухвалення Конгресом 2 липня 1964 року [8].

Та все ж, ухвалення закону було складним. Опозиція у Палаті представників заблокувала його в Комітеті з питань регламенту. У Сенаті демократи з Півдня намагалися утримати його, організувавши голосування проти нього. Проте, на початку 1964 року прихильникам закону вдалося подолати перешкоди Комітету, погрожуючи принести його на голосування без схвалення комітету. Кампанію у Сенаті було зупинено завдяки лідерству сенатора Х'юберта Хамфрі з Мінесоти, підтримці президента Ліндона Джонсона та зусиллям лідера сенатської меншості Еверетта Дірксена з Іллінойсу, який переконав достатню кількість республіканців підтримати закон, незважаючи на опозицію демократів. Коли компромісний законопроект нарешті був принесений на голосування в Сенаті, він був прийнятий 73 голосами проти 27. У звіті Конгресу зазначено, що в сенатських залах лунали оплески [9].

Наведемо ще один приклад дискримінації. Люди з інвалідністю, так само як деякі інші групи, довгий час стикалися з не вигідними умовами та дискримінацією. У 1976 році Генеральна Асамблея проголосила 1981 рік Міжнародним роком людей з інвалідністю (МРЛІ). Вона закликала розробити план дій на національному, регіональному та міжнародному рівнях з акцентом на вирівнювання можливостей, реабілітацію та профілактику інвалідності та включення питань інвалідності до глобального політичного порядку.

Інші цілі 1981 року включали: підвищення обізнаності громадськості; розуміння та прийняття людей з обмеженими можливостями; а також заохочення людей з обмеженими можливостями створювати організації, через які вони можуть висловлювати свої погляди та сприяти діям, спрямованим на покращення їхнього становища. Суспільні структури та уявлення почали визнаватися основними причинами нерівності. У 1993 році ООН прийняла Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю, що відображало значний політичний зобов'язання урядів вжити заходів для забезпечення рівних можливостей. Фокус все більше переміщався на забезпечення рівних можливостей для всіх і потреби усунення соціальних бар'єрів [10].

Досліджуючи історію дискримінації, ми можемо стверджувати, що в основі справедливого суспільства лежить принцип рівності. Він проголошує, що всі люди народжуються вільними та рівними, незалежно від походження, раси, релігії, статі чи будь-яких інших характеристик. Це означає, що кожна людина має однакові права, включаючи право на життя, свободу, безпеку, повагу до гідності та інші фундаментальні свободи, закріплені в міжнародних правових документах. Рівність перед законом гарантує, що закони, політика і програми не повинні бути дискримінаційними, а державні органи зобов'язані діяти неупереджено та не застосовувати їх дискримінаційним або свавільним способом [11].

Дискримінація є основною перешкодою на шляху до забезпечення прав людини для всіх. Вона позбавляє людей можливості користуватися основними правами і свободами, притаманними кожній людині. Боротьба з дискримінацією має вирішальне значення для захисту прав людини через те, що, по-

перше, в основі прав людини лежить принцип рівності. Дискримінація, за визначенням, передбачає різне ставлення до людей на основі довільних факторів, таких як раса, релігія чи стать. Це порушує фундаментальну концепцію про те, що всі люди заслуговують на рівну гідність і повагу. По-друге, коли дискримінація має місце в таких сферах, як освіта, працевлаштування чи житло, вона обмежує можливості для цілих груп людей. Це підриває їхню здатність брати повноцінну участь у житті суспільства та розкривати свій потенціал. Більш того, вона може призвести до соціальних заворушень і насильства, а також багатьох психологічних проблем. Універсальні права стосуються всіх: документи про права людини, такі як Загальна декларація прав людини, гарантують ці права всім людям без винятку. Боротьба з дискримінацією гарантує, що ці права залишаться не лише на папері, а стануть реальністю для кожного.

1.2. Види дискримінації за національністю чи ознакою мови

За тлумаченням юридичної енциклопедії «дискримінація» походить від латинського слова «discrimination», що означає відокремлення, розрізнення. У юридичній енциклопедії воно визначається як умисне обмеження або позбавлення прав фізичних та юридичних осіб з певних мотивів [12].

Без ефективної антидискримінаційної політики в Україні неможливо дотримуватись прав людини та захищати права меншин. Вони є складовою частиною політичного блоку Копенгагенських критеріїв, які є необхідною передумовою євроінтеграції держави.

Той факт, що план дій ЄС щодо лібералізації візового режиму для України містить чіткі антидискримінаційні вимоги, також свідчить про те, що європейська інтеграція України була б неможливою без ефективних антидискримінаційних заходів. Європейський Союз надає великого значення дотриманню прав людини, принципу рівності та захисту прав меншин і вимагає цього від усіх країн-кандидатів на членство в ЄС. Для якнайшвидшого досягнення Україною євроінтеграційних цілей країна має гарантувати та демонструвати ефективну боротьбу з явищами ксенофобії та дискримінації, без них неможливо відповісти на політичну обструкцію критеріїв вступу до ЄС. Створення толерантного та сприятливого середовища для всіх соціальних етнічних груп, усіх меншин за релігійних переконань, створення можливостей для збереження та розвитку їх самобутності, рівного захисту та реалізації їх прав є головним завданням внутрішньої політики України. Не випадково Урядовий національний політичний комісар вважає, що моноетнічність, як і всі інші привілеї, є непродуктивними та спонукають нас покладатися на концепцію складних і множинних ідентичностей [13].

Незалежно від причини, проблеми дискримінації тривалий час не знаходили правового вирішення, оскільки не належали до числа найбільших викликів національній безпеці держави. Українська влада не зафіксувала цю дискримінацію, посилаючись на традиційну толерантність до українців та ігноруючи системне розв'язування серйозної проблеми міжнародними правозахисними організаціями. Це пояснює нинішню відсутність фундаментальних досліджень на цю тему. Попри свою актуальність, проблема виникнення та поширення дискримінації в Україні не підлягає системному політичному дослідженню чи правовому регулюванню. Міжнародна

спільнота та національні уряди постійно вдосконалюють своє законодавство та розробляють нові механізми боротьби з усіма можливими формами дискримінації, Україна не є винятком, хоча тільки починає свій досвід у цій темі. На виконання умов плану дій ЄС щодо лібералізації візового режиму для України та рекомендацій Європейської Комісії проти расизму та нетерпимості ще у 2012 році було прийнято спеціальний антидискримінаційний закон: Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [14]. Крім того, нещодавно прийняті закони про профілювання містять положення для всіх сфер життя. Однак, враховуючи потреби євроінтеграції, цього недостатньо для ефективного вирішення цього явища, українські політики вважають, що проблему політико-правової інституціоналізації боротьби з дискримінацією вирішить ухвалення антидискримінаційного закону, але процес реалізації тільки почався.

В антидискримінаційному законодавстві України є значні прогалини: його положення не деталізовані та залишаються політичною заявою про наміри. Саме проблема відсутності чітко сформульованого характеру тих чи інших дій як дискримінації призводить до безвідповідальності та прояви дискримінації в Україні практично не виявляються, що, в свою чергу, лише сприяє поширенню явища дискримінації. Переважна більшість нормативно-правових актів містить нормативні положення, згідно з якими осіб, які вчинили порушення законодавства, у тому числі дискримінаційне, притягують до цивільної, адміністративної чи кримінальної відповідальності згідно із законодавством України.

Що стосується кримінальної відповідальності, то відповідно до Кримінального кодексу України потерпілими від цих злочинів визнаються лише фізичні особи. Це означає, що ми опинилися в

ситуації, коли представники меншин не захищені від дискримінаційних дій з боку юридичних осіб, наприклад, дискримінації в соціально важливих сферах, таких як працевлаштування, освіта та медицина [15].

Крім того, дискримінація за ознаками раси, національності, етнічного походження, мови, релігії, віку, стану здоров'я чи статевої приналежності та інших ознак часто є результатом дій групи однакового соціального, культурного та етнічного походження, попри різні привілеї. Таким чином, національні, політичні та правові фактори проти такої дискримінації повинні розвиватися одночасно в рамках загальної антидискримінаційної політики. Наприклад, інформаційні кампанії, спрямовані на спростування стереотипів щодо релігії, статі та віку, особливо актуальні в українському суспільстві, де старість асоціюється з нездатністю виконувати робочі завдання, але в сучасному суспільстві значно більше представників людей похилого віку. Вони ведуть більш активний спосіб життя, ніж раніше, а також мають більше досвіду; що зайнятість жінок через материнство та сімейну роботу пов'язана з нижчою якістю виконання роботи, ніж зайнятість чоловіків; Релігійність завжди асоціюється з сектантством і т.д.

В окремих сферах у межах антидискримінаційної політики може реалізовуватися позитивна (зворотна) дискримінація – позитивні заходи, спрямовані на покращення та виправлення дискримінованого становища конкретної особи чи групи осіб, права яких зазнали найбільшого порушення. Наприклад, застосування державною владою політики зворотної дискримінації української мови в мовній сфері може бути цілком виправданим і може служити компенсацією за численні утиски, яких зазнавала Україна протягом тривалого історичного періоду. Сприяти її поширенню як єдиної

державної мови та поширенню на всіх територіях. Зрештою, розвиток української мови як мови міжнаціонального спілкування в Україні позитивно вплине на етнокультурну консолідацію українського суспільства та формування політичної нації. Заходи позитивних дій також виправдані щодо людей похилого віку, жінок та інвалідів, які традиційно стикаються з найбільшим дискримінаційним тиском на свої права.

Без політичної та правової, а також інституційної підтримки неможливо вжити ефективних заходів проти дискримінації. Відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» основні функції щодо запобігання і протидії дискримінації покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, є [16]:

- 1) контроль за дотриманням принципу недискримінації в різних сферах суспільних відносин, особливо в приватній сфері;
- 2) подавати позов про дискримінацію до суду для захисту суспільних інтересів;
- 3) забезпечує дотримання принципу недискримінації в різних сферах суспільних відносин;
- 4) своєчасний розгляд заперечень осіб та/або груп осіб з питань, пов'язаних з дискримінацією;
- 5) вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері запобігання і протидії дискримінації та запровадження позитивних заходів;
- 6) надає результати у справах про дискримінацію за позовом суду;

7) співробітництво з міжнародними організаціями та компетентними органами іноземних держав відповідно до міжнародних стандартів недискримінації.

Проте Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини функціонально перевантажений, нам бракує матеріально-технічних, організаційних та кадрових ресурсів для реалізації всіх повноважень у боротьбі з дискримінацією на національному та міжнародному рівнях.

Тому необхідно створити в Україні орган, подібний до Комісії рівних можливостей працевлаштування, що діє в США. Це може бути Уповноважений з питань боротьби з дискримінацією та, можливо, структурне відокремлення органу, відповідального за реалізацію етнічної політики. Крім того, за прикладом Польщі, яка нещодавно розпочала процес створення антидискримінаційної системи відповідно до вимог ЄС, забезпечити можливість делегування принципів рівності та недискримінації представнику уряду.

Важливо, що як би не називався спеціальний орган, який займається питаннями дискримінації, без його створення в Україні неможливо вирішити завдання щодо ефективного запобігання цьому явищу та боротьби з ним.

Дискримінація за національністю чи ознакою мови є проблемою, що може виникати в багатьох контекстах, зокрема в освіті, на ринку праці, в медіа та культурі, а також у державних інституціях. Вона може проявлятися як явна несправедливість або як тонкі форми упередження та маргіналізації. В Україні питання дискримінації регулюються низкою законодавчих актів, які спрямовані на захист прав національних та мовних меншин.

Українське законодавство включає кілька основних актів, які забезпечують захист від дискримінації за національністю чи мовою:

1. Конституція України: Гарантує рівність перед законом усім громадянам незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак. У статті 24 Конституції зазначено, що не може бути привілеїв чи обмежень за цими ознаками [17].

2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»: Цей закон визначає механізми запобігання дискримінації та відповідальність за її прояви. Він стосується різних видів дискримінації, зокрема за ознакою національності та мови [18].

3. Закон України «Про національні меншини (спільноти) в Україні»: Цей закон визначає права національних меншин, включаючи використання мови, право на культурний розвиток, освіту, та участь у політичному житті [19].

Приклади дискримінації за національністю та мовою:

- Відмова у працевлаштуванні: Якщо роботодавець відмовляє у працевлаштуванні або надає перевагу кандидатам з певної національності чи з певною мовою, це може розглядатися як дискримінація.

- Дискримінація в освіті: Якщо учнів дискримінують через їхню національність або мову, це порушує їхні права. Наприклад, обмеження можливостей для навчання на мові національної меншини.

- Дискримінація в державних послугах: Якщо людина стикається з несправедливим ставленням у державних установах через свою національність або мову, це також є порушенням її прав.

Українське законодавство передбачає відповідальність за дискримінацію, яка може бути як адміністративною, так і кримінальною, залежно від тяжкості порушення. В разі виявлення дискримінації особа може звернутися до суду або до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.

Боротьба з дискримінацією за національністю чи ознакою мови вимагає активної участі громадянського суспільства, правозахисних організацій, а також посилення обізнаності про важливість різноманітності та рівності. Інституції, що займаються питаннями дискримінації, також мають бути незалежними та ефективними у своїй роботі.

Дискримінація за національністю чи ознакою мови може виявлятися в різних формах і стосуватися різних аспектів життя. Ось деякі основні види дискримінації за цими ознаками:

- Етнічна дискримінація: Відмова в рівному відношенні до людей з різних етнічних груп. Це може проявлятися в обмеженні доступу до освіти, роботи, житла, медичних послуг, а також у формі негативних стереотипів, расизму чи ксенофобії.
- Лінгвістична дискримінація: Дискримінація на основі мови, якою людина говорить. Це може включати обмеження в доступі до освіти, роботи чи інших ресурсів через незнання або недостатнє знання певної мови. Лінгвістична дискримінація також може виявлятися у вимогах говорити тільки однією

мовою, приниженні чи знуцаннях через акцент чи неправильну вимову.

- Дискримінація в освіті: Відмінне ставлення до студентів чи учнів на основі їхньої національності чи мови. Це може включати обмежений доступ до якісної освіти, нерівне оцінювання, або недоліки в навчальному плані, які не враховують різноманіття культур та мов.

- Дискримінація на ринку праці: Відмова в прийомі на роботу або просування по службі через національність чи мову. Це може проявлятися також у нерівних зарплатах, відсутності можливостей для розвитку, або негативному ставленні на робочому місці через національність чи мову.

- Дискримінація в соціальних службах та громадських ресурсах: Нерівний доступ до медичних, соціальних або інших громадських послуг через етнічну чи мовну приналежність. Це може призводити до недостатнього забезпечення базових потреб.

- Дискримінація в медіа та суспільній культурі: Негативне зображення або відсутність репрезентації певних етнічних груп чи мовних спільнот у медіа, літературі, фільмах тощо. Це може сприяти збереженню стереотипів та упереджень.

- Кожен з цих видів дискримінації має негативний вплив на індивідуальний розвиток, соціальну інтеграцію та загальне благополуччя постраждалих осіб і спільнот. Боротися з такими формами дискримінації можна шляхом запровадження антидискримінаційних законів, проведення освітніх програм та підвищення обізнаності громадськості про важливість різноманіття та рівноправ'я.

- Дискримінація в державних інституціях: Відмова в рівному відношенні до осіб певних національностей чи мовних

груп з боку державних установ. Це може проявлятися в нерівному розподілі ресурсів, упередженому правозастосуванні, чи дискримінаційних законах, які негативно впливають на певні групи.

- Дискримінація в культурних та релігійних практиках: Виключення або негативне ставлення до культурних чи релігійних практик, які є частиною національної або мовної ідентичності. Це може призводити до маргіналізації спільнот і втрати культурної спадщини.

- Дискримінація в доступі до громадських послуг: Відмова в наданні послуг або надання їх на нижчому рівні через національність чи мову. Це може бути очевидним у таких сферах, як транспорт, комунальні служби, чи громадські простори.

- Мікроагресії та непряма дискримінація: Малі, але часті дії чи коментарі, які підкреслюють відмінності або зменшують значущість осіб певної національності чи мовної групи. Вони можуть проявлятися в невинних на перший погляд жартах, які насправді містять упередження, чи в коментарях про необхідність «адаптуватися» або «стати більше схожим на інших».

- Економічна дискримінація: Нерівність у доступі до фінансових ресурсів, кредитів чи бізнес-можливостей через етнічну приналежність чи мову. Це може заважати економічному розвитку та сприяти поглибленню соціальних розривів.

Боротьба з дискримінацією за національністю чи мовою потребує комплексного підходу, включаючи законодавчі зміни, освітні програми, просування культурного розмаїття та

інклюзивності, а також підтримку для постраждалих спільнот. Організації громадянського суспільства, правозахисники та активісти відіграють важливу роль у висвітленні випадків дискримінації та сприянні зміні соціальних установок.

Зрештою, зусилля по подоланню дискримінації мають на меті створення суспільства, де всі особи, незалежно від національності чи мови, мають рівні права, можливості та відчують себе прийнятими і захищеними.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА НАЦІОНАЛЬНІСТЮ ЧИ ОЗНАКОЮ МОВИ

2.1 Загальні міжнародно-правові принципи протидії дискримінації

Заборона дискримінації випливає з принципу рівності: всі люди народжуються вільними і рівними. Будь-яка ознака або статус людини не є вагомим причиною для несприятливого ставлення до неї. Основні принципи рівності та недискримінації не є ні абсолютними, ні нейтральними, оскільки права людини порушуються людьми в усьому світі. Права людини не завжди поважають, тому що деякі люди вважають себе вищими за інших і відчують, що вони стоять над законом. Зростання нерівності та дискримінації в усьому світі є тенденцією, яка торкнулася великої кількості людей у багатьох країнах, від найскромніших до найбагатших груп населення. Існують деякі відмінності, які можуть сприяти зростанню правомірної поведінки і не порушувати цінності справедливості. Вони можуть бути корисними для досягнення справедливості, а також для захисту тих, хто відчуває себе незаконно дискримінованим.

Цінності прав людини були створені людьми як спосіб гарантувати, що самоповага кожного буде відповідно оцінена. Існування прав людини свідчить про те, що люди усвідомлюють самоцінність один одного. Самоповага є частиною загальної

людяності, а розуміння людиною прав людини впливає на її погляди на них.

Філософи можуть продовжувати сперечатися про природу прав людини, але міжнародне співтовариство розпочало свою дивовижну відданість правам людини з прийняття Загальної декларації прав людини в 1948 році. Відтоді міжнародне співтовариство закріпило потужні концепції Загальної декларації прав людини в численних міжнародних, регіональних і національних правових документах. Загальну декларацію прав людини не було задумано як юридично обов'язкову, але закріплення її норм у численних наступних обов'язкових договорах (інакше відомих як "конвенції" або "пакти") робить правовий статус її норм сьогодні безсумнівним. Відповідно до цих принципів [20]:

- Права людини є невід'ємними. Це означає, що їх неможливо втратити, оскільки вони пов'язані з самим фактом людського існування, вони притаманні всім людям. За певних обставин деякі з них - хоча й не всі - можуть бути призупинені або обмежені. Наприклад, якщо когось визнають винним у скоєнні злочину, його або її можуть позбавити свободи; або під час надзвичайного стану в країні уряд може публічно оголосити про це, а потім відступити від деяких прав, наприклад, ввести комендантську годину, що обмежує свободу пересування.

- Права людини є неподільними, взаємозалежними та взаємопов'язаними. Це означає, що різні права людини нерозривно пов'язані між собою і не можуть розглядатися ізольовано одне від одного. Реалізація одного права залежить від реалізації багатьох інших прав, і жодне з них не є важливішим за інші.

- Права людини є універсальними. Це означає, що вони застосовуються однаково до всіх людей в будь-якій точці світу і не мають часових обмежень. Кожна людина має право користуватися своїми правами людини незалежно від "раси" чи етнічного походження, кольору шкіри, статі, сексуальної орієнтації, інвалідності, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, народження чи інших обставин.

Якщо звертатися до історії, то Кодекс Хаммурапі у Вавилонії (Ірак, бл. 2000 р. до н.е.) був першим письмовим правовим кодексом, створеним вавилонським царем. Він присягнувся "зробити так, щоб у царстві панувала справедливість, знищити злих і жорстоких, не дати сильним гнобити слабких, ... просвітити країну і сприяти благу народу" [21]. А ось Хартія Кира (Іран, бл. 539 р. до н.е.) була розроблена царем Персії для народу свого царства і визнавала права на свободу, безпеку, релігійну терпимість, свободу пересування, свободу від рабства, а також деякі соціальні та економічні права [22].

Вчення Конфуція (бл. 500 р. до н.е.) містить концепцію жень, або співчуття і любові до ближнього як центральну тему. Конфуцій говорив: "Чого не бажаєш собі, того не роби іншим". Доктор Пенг-Чун Чанг, китайський експерт з конфуціанства, який брав активну участь у розробці Загальної декларації прав людини, вважав, що конфуціанство заклало підґрунтя для ідей прав людини [23].

Африканський світогляд "убунту" відображає суть того, що означає бути людиною. Убунту підкреслює повагу до всіх членів спільноти, гостинність і щедрість. Поняття "убунту" зводиться до наступного: "Людина є людиною через інших людей". Це поняття має глибокі наслідки для прав людини. Якщо ми є людьми через

інших, то дегуманізація іншого також дегуманізує нас. Звідси випливає необхідність сприяти правам інших, дарувати і отримувати прощення і поважати права людини інших [24].

Принцип рівності та недискримінації посів дуже важливе місце в міжнародному праві. Зараз він включений у найважливіші механізми захисту прав людини в різних державах. Права людини є загальними та абсолютними; взаємозалежними, взаємопов'язаними та неподільними. Вони також є універсальними, оскільки всі люди мають на них право. Вони неподільні, оскільки всі права людини мають рівнозначний статус і не можуть бути розміщені в певному порядку. Вони є взаємозалежними та взаємопов'язаними, оскільки кожне з них сприяє реалізації гідності людини. Ідея захисту прав людини в законі від зловживання державною владою почала набувати все більшого визнання у 20-му столітті, особливо з появою Ліги Націй та Міжнародної організації праці, а також їхньою роботою над правами меншин, трудовими та іншими питаннями. Важливість кодифікації цих прав у письмовій формі вже була визнана державами, і, таким чином, описані вище документи стали ранніми попередниками багатьох сучасних договорів з прав людини. Однак саме події Другої світової війни по-справжньому вивели права людини на міжнародну арену. Жахливі звірства, скоєні під час цієї війни, включаючи Голокост та масові воєнні злочини, спричинили появу подальшого масиву міжнародного права і, перш за все, створення прав людини в тому вигляді, в якому ми знаємо їх сьогодні. У Статуті Організації Об'єднаних Націй, підписаному 26 червня 1945 року, зазначено, що основною метою Організації Об'єднаних Націй є "позбавлення прийдешніх поколінь від лиха війни" та "утвердження віри в основні права людини, в гідність і

цінність людської особистості та в рівноправність чоловіків і жінок" [25].

До прикладу, статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція, ЄКПЛ) зазначається наступне: користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою. Оскільки стаття 14 застосовується тільки у контексті дискримінації у користуванні одним з основних конвенційних прав, необхідно мати добре уявлення про ці права. ЄКПЛ передбачає каталог прав, здебільшого «громадянських та політичних»; водночас вона захищає деякі «економічні та соціальні права».

Протокол № 12 забороняє дискримінацію у «здійсненні будь-якого передбаченого законом права», а отже має ширшу сферу застосування, ніж стаття 14, яка поширюється тільки на права, зазначені в ЄКПЛ.

У Пояснювальній доповіді Ради Європи зазначено, що Протокол № 12 стосується заборони дискримінації [26]:

- у здійсненні будь-якого права, що спеціально гарантовано особі на підставі положень національного законодавства;
- у здійсненні будь-якого права, що може бути виведене з чіткого обов'язку державного органу на підставі положень національного законодавства, тобто коли на державний орган на

підставі положень національного законодавства покладений обов'язок діяти певним чином;

Дотримання прав і свобод особи стало одним з найважливіших пріоритетних принципів незалежної української держави. За Конституцією України, всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (Стаття 21). А стаття 24 визначає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

2.2. Міжнародні договори щодо протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови

Рада Європи є міжнародною міжурядовою організацією, яка сприяє співпраці між країнами Європи в різних сферах, включаючи права людини, демократію та правовий порядок. Захист мови та

національної ідентичності може бути регульований національним законодавством кожної конкретної країни. Рада Європи, однак, активно сприяє загальним цілям культурного розвитку і підтримує різноманіття культур та мов у Європі. З погляду прав людини та культурних прав, Європейська Конвенція з прав людини, яку регулює Європейський суд з прав людини, визначає ряд основних прав та свобод, включаючи право на свободу вираження, яке може включати також використання різних мов та збереження культурної спадщини. Історія та становлення стандартів Ради Європи щодо захисту мови та національної ідентичності пов'язані з рядом документів та ініціатив, які були прийняті організацією протягом років. Рада Європи, створена у 1949 році, є міжурядовою організацією, що об'єднує країни Європи для сприяння співпраці в різних сферах, включаючи права людини, демократію та культурну співпрацю.

Основні етапи становлення стандартів щодо захисту мови та національної ідентичності в рамках Ради Європи включають:

- □ Культурна співпраця: вже з самого початку свого існування Рада Європи активно працювала над розвитком культурної співпраці серед європейських країн.
- □ Європейська Культурна Конвенція (1954): однією з перших важливих ініціатив стала Європейська Культурна Конвенція, прийнята у 1954 році. Цей документ визначав культурні права, включаючи мовні аспекти, і закликав до сприяння взаємному розумінню між національностями [27].
- □ Європейська Хартія Регіональних чи мов меншин (1992): у 1992 році була прийнята Європейська Хартія

Регіональних чи мов меншин, спрямована на захист і сприяння регіональним чи меншинним мовам [28].

- □Європейська Хартія Регіональних мов (1998): у 1998 році прийнято Протокол до Хартії, який розширював сферу застосування прав і заходів, передбачених Хартією [29].

- □Рамкова Конвенція про Захист Національних Меншин (1995): ще однією важливою ініціативою стала Рамкова Конвенція про Захист Національних Меншин, прийнята у 1995 році. Вона забезпечує захист прав національних меншин, включаючи право на використання своєї мови [30].

Стандарти та заходи, прийняті Радою Європи, спрямовані на забезпечення різноманітності, захисту культур, мов та ідентичності в європейському контексті. Вони регулюються різними конвенціями та хартіями, які призначені підтримувати та розвивати різноманіття культур і мов в регіоні.

Слід зазначити, що питання мовних прав, визнання та використання мов національних меншин завжди посідали та посідають центральне місце у створенні та розвитку національних держав на європейському континенті. Заохочення та захист мовних прав найбільш успішно регулюється в європейській системі захисту прав людини. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, прийнята 5 листопада 1992 року в рамках Ради Європи, є унікальною європейською міжнародно-правовою угодою, яка містить європейські стандарти та принципи спеціального характеру та спрямована встановити стандарти та принципи. Це особливо важливо, коли йдеться про захист регіональних мов або мов меншин.

Європейська хартія регіональних мов є важливою у захисті міноритарних мов (регіональних мов). Вона була ухвалена у 1992

році з метою захисту та розвитку історичних регіональних мов і мов національних меншин у Європі. Вона була ратифікована Україною у травні 2003 року. Відповідно до закону про ратифікацію хартії, в Україні положення документа застосовуються до мов таких національних меншин: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, румунської, словацької й угорської.

Сторони Хартії зобов'язані дотримуватися принципів та цілей, пов'язаних із регіональними та міноритарними мовами (далі - РММ), зазначених у Статті 7, таких як:

- визнання таких мов як культурного багатства;
- повага до географічних областей РММ, щоб адміністративні поділові бар'єри не перешкоджали їм;
- збереження РММ через просування діяльності;
- сприяння використанню писемних та усних форм РММ як у приватному, так і у публічному житті;
- з'єднання груп мовців РММ, які використовують однакові чи схожі ідіоми та сприяння культурним взаємозв'язкам між групами мовців РММ;
- навчання та вивчення РММ на різних рівнях, включаючи навчання неносіїв цих мов, які проживають у відповідній географічній області;
- проведення досліджень та наукових робіт на університетському рівні з питань РММ;
- транснаціональний обмін інформацією щодо схожих чи ідентичних РММ між різними державами.

Що стосується міжнародних договорів щодо протидії дискримінації за національністю, серед головних можемо виділити наступні:

1. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966): стаття 26 забороняє будь-яку форму дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, національності, етнічного походження, релігії чи будь-якої іншої подібної ознаки. Держави зобов'язані забезпечити рівне та ефективне користування всіма правами, визнаними в цьому Пакті, всім особам, без будь-якої дискримінації [31].

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966): стаття 2(2) забороняє будь-яку форму дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, національності, етнічного походження, релігії чи будь-якої іншої подібної ознаки. Держави зобов'язані вживати заходів, спрямованих на поступове викорінення будь-яких форм дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, національності, етнічного походження, релігії чи будь-якої іншої подібної ознаки [32].

3. Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965): визначає расову дискримінацію як будь-яке розрізнення, виключення, обмеження або перевагу, ґрунтуються на расі, кольорі шкіри, етнічному походженні чи національності, спрямовані на або призводять до порушення прав людини у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-якій іншій сфері життя. Держави зобов'язані вживати заходів, спрямованих на запобігання,

боротьбу з расовою дискримінацією та забезпечення повного й рівного користування всіма правами людьми всіх рас [33].

4. Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (1990): забороняє будь-яку форму дискримінації щодо трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей на основі їхньої національності. Держави зобов'язані забезпечити трудящим-мігрантам та членам їхніх сімей рівне користування правами людини та основними свободами, визнаними в міжнародному праві [34].

5. Конвенція про статус біженців (1951): заборона дискримінації щодо біженців на основі їхньої раси, релігії, національності, етнічної приналежності чи політичних переконань. Держави зобов'язані забезпечити біженцям рівне користування правами та свободами, наданими громадянам країни перебування [35].

Єдиною в сучасному універсальному міжнародному праві юридично обов'язковою нормою, присвяченою спеціальним, «позитивним» правам меншин і спрямованою на їх захист є стаття 27 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. (МПГПП). Стаття проголошує: «У тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншини, особам, які належать до таких меншин, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою» [31].

Держави, які беруть участь у цьому Пакті (165 країн), погодилися надати меншинам три категорії прав. Право користуватися своєю культурою адресується передусім особам, що належать до етнічних меншин, право використовувати свою релігію

– особам, що належать до релігійних меншин, і право користуватися рідною мовою – членам мовних меншин

Стандарти та заходи, прийняті Радою Європи, спрямовані на забезпечення різноманітності, захисту культур, мов та ідентичності в європейському контексті. Вони регулюються різними конвенціями та хартіями, які призначені підтримувати та розвивати різноманіття культур і мов в регіоні.

Мова — це елемент ідентифікації групи населення, її етнічна, релігійна, культурна приналежність, загалом вони хоч і не обов'язково, але тісно взаємопов'язані. Мова — одна з основоположних ознак нації та народу, це фактор внутрішнього етнічного об'єднання людей, воно є чинником внутрішнього етнічного об'єднання людей, національних особливостей, вона сприяє формуванню та визначенню свідомості, крім того, воно нерозривно пов'язане з культурою певного етносу [36].

Мовні меншини належать до груп населення, які протягом тривалого часу підтримують або борються за мовні права та користуються міжнародним правовим захистом, особливо в європейських країнах. Більшість європейських країн мають на своїй території корінні або інші народи, які розмовляють мовою, відмінною від більшості населення.

Наприклад, у Норвегії такими визнані саамська мова (чотири різновиди) і квенська мова (наразі перебуває в критичному стані); У Швеції — семітська, фінська, меянкіелі (торнедальська фінська), Велика Британія: гельська, шотландська гельська, ірландська та хорватська, німецька, румунська, сербська та словацька мови в Угорщині тощо.

Концепція мовної меншини не отримала загальноприйнятого визначення в міжнародному праві. Однак найважливіші критерії для

виключення цих меншин містяться в Європейській хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року, яка є першим і єдиним конкретним міжнародно-правовим документом, що діє з цього питання [29]. Друге речення Хартії, стаття 1, наголошує: «Вираз «мови регіональних меншин» означає мови: і — які традиційно використовуються на певній території громадянами цієї держави, які становлять чисельно меншу групу, ніж решта населення цієї держави; і — мови, які відрізняються від інших мов, офіційна мова держави або мова іммігрантів. Пункт б ст. 1 зазначає, зокрема, що «мова є засобом спілкування для певної кількості осіб і це виправдовує застосування різноманітних заходів захисту та сприяння, передбачених цією Угодою». Пояснення до Хартії у звіті зазначено, що термін «мова меншини» стосується мови, якою розмовляють люди, розсіяні по всій національній території, або групи людей які проживають зосереджено в певному регіоні країни, але чисельно дорівнюють більшості населення, що розмовляє цією мовою, ніж населення цього регіону [37]. У Пояснювальній доповіді також зазначається, що її автори стверджують, що вона навмисно залишає питання про кількість осіб створення таких груп на розсуд держав відповідно до духу Хартії (пункт 19).

Варто звернути увагу на визначення мовних меншин, яке запропонував відомий експерт із захисту прав меншин Фелікс Єрмакор: «Група мовна меншина»... мова, відмінна від офіційної, яка використовується на відповідній території, в письмовій або розмовній формі, в приватній і публічній сферах. Метою цієї групи є розвиток і підтримка цієї мови [38]

З огляду на вищезазначене, традиційною «мовною меншиною» можна вважати групу людей, яка певний час проживає в країні, чисельно меншою за решту населення. Їх давнє й традиційне

використання рідної мови їх громад у своїх регіонах, відмінної від мови, що використовується на їх власних землях, демонструє їх прагнення лінгвістично самовизначатися в суспільно-політичних і правових дефініціях.

У багатомовних державах визнання статусу мов певних мовних груп здійснюється за різними критеріями, що визначаються рівнем політичного, економічного, соціального розвитку та етнонаціональної історії країни. Формуючи державну мовну політику, необхідно враховувати багато обставин, але ця проблема настільки складна, що будь-яке рішення може містити «коріння» потенційного конфлікту. Цікаво відзначити, що в деяких країнах мовні меншини є представниками відповідної нації. Така ситуація існує, наприклад, в Ірландії, де 15% ірландців розмовляють ірландською мовою, або в Білорусі, де ця частка наближається до 20%. Однак це не означає, що ситуація не зміниться в майбутньому. Наприклад, після проголошення незалежності Фінляндії лише 2% населення розмовляли фінською мовою, а 98% — шведською. Ситуація сучасних мов у Фінляндії принципово змінилася.

Слід зазначити, що питання мовних прав, визнання та використання мов національних меншин завжди посідали та посідають центральне місце у створенні та розвитку національних держав на європейському континенті. Заохочення та захист мовних прав найбільш успішно регулюється в європейській системі захисту прав людини. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, прийнята 5 листопада 1992 року в рамках Ради Європи, є унікальною європейською міжнародно-правовою угодою, яка містить європейські стандарти та принципи спеціального характеру та спрямована встановити стандарти та принципи. Це особливо важливо, коли йдеться про захист регіональних мов або мов меншин.

Європейська хартія регіональних мов є важливою у захисті міноритарних мов (регіональних мов). Вона була ухвалена у 1992 році з метою захисту та розвитку історичних регіональних мов і мов національних меншин у Європі. Вона була ратифікована Україною у травні 2003 року. Відповідно до закону про ратифікацію хартії, в Україні положення документа застосовуються до мов таких національних меншин: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, румунської, словацької й угорської.

Вибір термінів 'регіональні' та 'міноритарні' мови був одним із багатьох варіантів, що розглядалися. У той час як регіональні мови визначаються у зв'язку з територією, на якій вони розмовляють, мови меншин визначаються з точки зору (меншої) частки людей, які нею розмовляють, порівняно з мовою більшості. Вони відрізняються від мови більшості і не є діалектом. Їх також називають 'менш вживаними мовами', знову ж таки у порівнянні з переважною мовою країни. Ще одне поняття — 'не територіальна мова' визначається як ідіома, якою розмовляють меншини, які не можуть бути ідентифіковані з певною територією, наприклад, мови східноєвропейських євреїв та ромів. Застосування Хартії до останніх є обмеженим і навіть неможливе, оскільки вони не мають постійного географічного розташування і присутні в багатьох країнах, що унеможлиблює їхнє представництво в країнах, що робить їх представництво на вищому рівні складним завданням [39].

Сторони Хартії зобов'язані дотримуватися принципів та цілей, пов'язаних із регіональними та міноритарними мовами (далі - РММ), зазначених у Статті 7, таких як:

- визнання таких мов як культурного багатства;

- повага до географічних областей РММ, щоб адміністративні поділові бар'єри не перешкоджали їм;
- збереження РММ через просування діяльності;
- сприяння використанню писемних та усних форм РММ як у приватному, так і у публічному житті;
- з'єднання груп мовців РММ, які використовують однакові чи схожі ідіоми та сприяння культурним взаємозв'язкам між групами мовців РММ;
- навчання та вивчення РММ на різних рівнях, включаючи навчання неносіїв цих мов, які проживають у відповідній географічній області;
- проведення досліджень та наукових робіт на університетському рівні з питань РММ;
- транснаціональний обмін інформацією щодо схожих чи ідентичних РММ між різними державами.

Питання мовних прав в Україні є однією з найактуальніших проблем, навколо якої точаться гострі дискусії серед усіх верств населення, а особливо серед експертів, політиків та юристів. За даними на 2023 рік, населення України становить 43 мільйони осіб, з них понад 8,6 мільйона – представники інших народів.

Існує поширена думка про потребу зміцнення позицій державної мови в Україні. Одним із пріоритетів національних інтересів України є забезпечення розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на її території відповідно до Конституції України. Загострення проблеми сучасного статусу державної української мови потребує сьогодні не лише глибокого аналізу з боку дослідників, а й усвідомлення

політиками її державотворчої ролі та особливого статусу в українській державі. Однак законне бажання сприяти використанню офіційної мови як одного із засобів гарантування єдності держави не повинно перешкоджати розвитку та захисту регіональних мов або мов меншин.

Рада Європи визнає важливість збереження та розвитку культурних та мовних особливостей її членів. Ці стандарти інкорпують цінності та принципи, спрямовані на захист прав людини та культурної різноманітності, щоб підтримати гармонійний розвиток європейського суспільства.

В розгляді основних документів Ради Європи стосовно захисту мови та національної ідентичності важливо відзначити Європейську хартію регіональних мов та мов меншин. Цей документ, що увійшов в силу у 1998 році, має на меті забезпечити захист та сприяти розвитку різноманітних мовних спільнот у Європі. Він визначає основні принципи, які повинні керувати членами Ради Європи у сфері мовної політики, зокрема визнання, підтримка і заохочення використання регіональних мов та мов меншин.

Крім того, важливою є Європейська хартія регіональних мов та мов меншин, яка акцентує на необхідності захисту прав меншин та забезпечення їхнього вільного розвитку в аспекті мовної самобутності. Цей документ визнає важливість різноманіття мов у культурному, релігійному та соціальному житті країн-членів. Вона є важливим юридичним документом, спрямованим на захист та збереження різноманіття мов у країнах-членах. Хартія визнає право громадян на використання своєї мови та надає заходи для сприяння розвитку регіональних мов та мов меншин.

Основні положення хартії включають зобов'язання членів Ради Європи ухвалювати ефективні заходи для захисту та сприяння

регіональним мовам та мовам меншин. Документ покликаний забезпечити рівність мовних прав у всіх сферах життя, включаючи освіту, медіа, адміністративні послуги та юридичні процедури.

Також важливо враховувати практичні аспекти виконання хартії, такі як створення національних органів з мовної політики, які відповідають за розробку та впровадження мовних стратегій. Програми підтримки для регіональних мов та мов меншин, а також міжнародна співпраця в цьому напрямку, є ключовими елементами в реалізації положень хартії. Розділ детально розгляне ці аспекти, звертаючи увагу на успішні практики та можливості для подальшого розвитку мовної політики в Європі.

Це лише деякі з найважливіших міжнародних договорів, що стосуються протидії дискримінації за національністю. Важливо зазначити, що окрім цих договорів, існує багато інших міжнародних та національних правових актів, які стосуються цієї теми.

Наступним ми хотіли би виокремити поняття расової дискримінації. Расова дискримінація – це будь-яке розрізнення, виключення, обмеження або перевага, що ґрунтується на расі, кольорі шкіри, етнічному походженні чи національності, спрямовані на або призводять до порушення прав людини у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-якій іншій сфері життя.

Щоб зрозуміти расизм, ми повинні спочатку зрозуміти поняття «раси». Протягом тисяч років люди не класифікували людей за расою. Вони усвідомлювали відмінності й не вважали всіх рівними, але поняття раси не виникло по-справжньому до трансатлантичної работоргівлі в 16 столітті. Рабство існувало й раніше, але багатьох людей хвилювали моральні наслідки цієї практики. Чи було прийнятно поневолювати інших людей? Коли в 17 столітті зріс попит на рабську працю, білим європейцям і американцям

знадобилося виправдання рабства. Вони знайшли один у формі «раси» [40].

Хоча 1859 рік часто згадується як рік прибуття останнього корабля з рабами до Сполучених Штатів, дослідження свідчать, що корабель "Clotilde" привіз 110 викрадених африканців до Mobile, Alabama, у липні 1860 року. Цей корабель був захоплений ВМС США біля узбережжя Флориди, коли його капітан, Тімоті Вудворд, порушуючи закони США про работоргівлю, збирався продати викрадених людей у Новому Орлеані. Після конфіскації "Clotilde" був спалений, щоб запобігти його повторному використанню для работоргівлі. Нащадки тих, хто прибув на "Clotilda", живуть у Мобайлі та його околицях, де вони зберегли частину своєї африканської спадщини [41].

Хоча трансатлантична работоргівля офіційно закінчилася в 19 столітті, її жахливі наслідки продовжують відчуватися й досі. Рабство не лише позбавило мільйони людей свободи та гідності, але й заклало основу для системного расизму, який існує й досі. Важливо зазначити, що не всі, хто боровся за скасування рабства, робили це з однаково егалітарних міркувань. Деякі прагнули обмежити поширення рабства на нові території, зберегти єдність Союзу або покращити економічні можливості білих робітників. Проте скасування рабства сталося внаслідок громадянської війни, Тринадцятої, Чотирнадцятої та П'ятнадцятої поправок до Конституції США, а також зусиль аболіціоністів та активістів.

Навіть після офіційного скасування рабства, расові упередження, дискримінація та закони Джима Кроу продовжували гнобити афроамериканців протягом десятиліть. Найжорстокіша організація епохи Джима Кроу, Ку-клукс-клан (далі - ККК), виникла у 1865 році в Пуласкі, штат Теннессі, як закритий клуб для ветеранів

Конфедерації. ККК перетворився на таємне товариство, яке тероризує чорні спільноти та просочується через білу південну культуру з членами на найвищих рівнях влади та в найнижчих ешелонах кримінальних завулків. Ці несправедливі системи позбавляли людей можливостей у сфері освіти, зайнятості, житла та політичної участі. Під час періоду Реконструкції місцеві владні структури, а також національна Демократична партія і президент Ендрю Джонсон, перешкоджали зусиллям допомогти чорношкірим американцям просуватися вперед. Насилля стало загальним явищем у житті афроамериканців. “Чорні” школи ставали об’єктами вандалізму та знищення, а “білими” насильниками були здійснювані нічні напади, побивання та лінчування представників чорношкірого населення. Сім’ї ставали жертвами нападів і були змушені покидати свої землі по всьому півдню [42].

Таким чином можна зрозуміти, що расова дискримінація, на жаль, сягає корінням глибини людської історії. Її виникнення не можна пов’язати з однією конкретною подією чи фактором, адже це складний та багатогранний процес, що формувався протягом тисячоліть під впливом різних чинників.

Деякі з ключових моментів, які сприяли виникненню расової дискримінації, включають, наприклад, науковий расизм. Адже 19 століття стало свідком розвитку так званого "наукового расизму", який використовував псевдонаукові теорії для виправдання расової нерівності. Він ґрунтувався на більш ранніх уявленнях про расову відмінність, але набув розмаху з піднесенням наукових досліджень у 19 столітті. Мислителі, такі як Жорж Кюв'є та Франсуа Берньє, пропонували існування різних людських рас з фіксованими характеристиками. Домінуючою теорією в рамках наукового расизму був полігенізм. Ця теорія стверджувала, що різні раси

походять від різних творінь або еволюційних шляхів, що свідчить про вроджені відмінності в інтелекті та здібностях. Вона була особливо впливовою у Франції та Сполучених Штатах і була центральним постулатом так званої Американської школи антропології. Спочатку полігеністи вважали, що раси є продуктами окремого божественного творіння, але після прийняття дарвінівської еволюції еволюційні полігеністи вважали, що раси мають довгу і окрему еволюційну історію. Полігенізм був частиною публічного дискурсу, спрямованого на просування расової нерівності, і використовувався для аргументації проти скасування рабства у ХІХ столітті та проти десегрегації шкіл на американському Півдні в середині ХХ століття. Хоча сьогодні полігенізм дискредитований серед антропологів, він продовжує залишатися основою наукового расизму [43].

Така псевдонаука як євгеніка пропагувала покращення людської раси шляхом селективного розведення та контролю над народжуваністю. Її прихильники прагнули "вдосконалити" людство, штучно сприяючи "бажаним" расовим рисам. А теорія соціального дарвінізму помилково використовувала дарвінівську еволюцію для виправдання расової нерівності. Її прихильники стверджували, що "переважні" раси більше пристосовані до виживання, а інші призначені для підпорядкування. Ці теорії, хоча й були спростовані наукою, мали значний вплив на расові упередження та дискримінацію.

На жаль, деякі релігійні та культурні тексти та традиції містять у собі уявлення про расову винятковість або вищість однієї групи над іншою. Ці шкідливі ідеї, які часто ґрунтуються на неправильному тлумаченні текстів або на вигадках, протягом століть використовувалися для виправдання дискримінації та гноблення.

Важливо зазначити, що расова дискримінація ґрунтується на штучних соціальних конструктах та упередженнях, які можна й треба змінювати. Міжнародні документи про боротьбу з дискримінацією за расовою приналежністю чи мовною ознакою, такі як Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, відіграють ключову роль у забезпеченні рівності. Вони встановлюють правові рамки для захисту прав людини та сприяють утвердженню принципу рівності. Проте існують виклики: складність реалізації міжнародних норм на національному рівні, глибоко вкорінені стереотипи та упередження, а також недостатня обізнаність про права серед населення. Для ефективної боротьби з дискримінацією необхідні як міжнародні зусилля, так і активна участь держав та громадянського суспільства у зміні упереджень і забезпеченні дотримання правових норм.

РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА НАЦІОНАЛЬНІСТЮ ЧИ ОЗНАКОЮ МОВИ

3.1. Конституційно-правові засади протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови

Принцип рівності та заборони дискримінації є одним із фундаментальних принципів українського конституційного права. Він закріплений у статті 24 Конституції України, яка проголошує, що всі громадяни України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи

обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі, політичних, релігійних та інших переконань.

Протидія дискримінації за мовною ознакою та національною ідентичністю є важливим аспектом в законодавстві та політиці країн, включаючи Україну. Розглянемо підходи нашої держави до цього:

Україна визнає українську мову як державну. Закон про забезпечення функціонування української мови як державної (2019) спрямований на захист та розвиток української мови, визначає правові засади функціонування української мови як державної, а також гарантує захист і розвиток інших мов, якими користуються громадяни України. Він передбачає, що українська мова є обов'язковою для використання в усіх сферах суспільного життя, але не обмежує права громадян на використання інших мов у приватному спілкуванні, освіті, культурі, релігії тощо. Закон також встановлює механізми контролю за дотриманням мовних прав і обов'язків, а також санкції за їх порушення. Закон регулює використання мов у різних сферах, гарантує права національних меншин України, носіїв кримськотатарської мови та інших мов, зокрема в регіонах, де меншина складає значну частину населення. Закон також регулює мову у сфері освіти тим, що у класах з навчанням мовами національних меншин, що є офіційними мовами ЄС, гарантується право на використання мови відповідної національної меншини в освітньому процесі поряд з державною мовою. Є заходи для захисту прав національних меншин, включаючи можливість використання рідної мови та участь у культурних подіях. Закон гарантує права мовних меншин та передбачає можливості навчання на рідній мові.

Протидія дискримінації за мовною ознакою та національної ідентичності є одним із принципів прав людини, який визнається міжнародними документами, такими як Універсальна декларація прав людини [44], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [45], Рамкова конвенція про захист національних меншин [46] та інші. Ці документи зобов'язують держави-учасниці гарантувати рівність усіх людей перед законом, незалежно від їх мови, національності, етнічності, культури або релігії, а також захищати і сприяти розвитку мовних і культурних прав меншин.

Наприклад, упродовж свого існування (1917-1920) Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР) прийняла три конституції, які послідовно закріплювали принцип недискримінації:

- Конституція 1919 року: Цей документ проголошував рівні права для всіх працюючих, незалежно від їхньої раси чи національності. Будь-яке присвоєння привілеїв або утиск національних меншин визнавалося порушенням закону [46].

- Конституція 1929 року: У цій конституції містилася пряма заборона дискримінації. Стаття 5 чітко проголошувала, що Українська Соціалістична Радянська Республіка гарантує політичні права для всіх трудящих, без жодної дискримінації за статтю, віросповіданням, расою чи національністю. Експлуаторські ж класи позбавлялися цих прав [47].

- Конституція 1937 року: Ця конституція присвятила цілий розділ (Розділ X) основним правам та обов'язкам громадян. Стаття 122 гарантувала рівноправність усіх громадян, незалежно від їхньої національності чи раси, в усіх сферах суспільного життя. Стаття 121 проголошувала рівні права жінки та чоловіка. Будь-які форми дискримінації каралися законом [48].

Після попередніх конституцій, Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки 1978 року стала наступним кроком у розвитку української державності. Вона вважалася найбільш демократичною з усіх попередніх і ґрунтувалася на багатьох європейських принципах. Цей документ, як і раніше, проголошував рівноправність усіх громадян перед законом. Будь-яке обмеження чи надання привілеїв у правах каралося законом. [49, с. 22].

Здобуття Україною незалежності ознаменувалося не лише формальним закріпленням принципу рівності та недопущення дискримінації, але й активними кроками щодо його практичного втілення. Ще до офіційного проголошення незалежності, 16 липня 1990 року, була ухвалена Декларація про державний суверенітет України. У ній, зокрема, в абзаці четвертому частини IV, чітко проголошується рівність усіх громадян перед законом. Незалежно від походження, соціального і майнового стану, раси та національності, статі, освіти, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин, всі громадяни України мають рівні права та свободи. Цим самим було закладено фундамент для принципу недискримінації [50].

Хочемо також погодитися з авторами І. Федоровичем та О. Бондаренко, які у своїй роботі “Дискримінація: судова практика 2019” писали про важливість різних законів України щодо протидії дискримінації. До прикладу, як зазначається, ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» був прийнятий ще у 2012 році. Цей закон визначив поняття дискримінації, окреслив широкий та відкритий перелік захищених ознак, пояснив різні

форми дискримінації та встановив за неї відповідальність. Точніше окреслено можливу відповідальність за дискримінацію, адже цей Закон не встановлює окремої санкції, не дає посилення та не містить змін до інших Кодексів, а лише проголошує, що відповідальність може бути цивільна, адміністративна та кримінальна. До цього були прийняті ще два окремі закони, які визначали та забороняли дискримінацію за окремими ознаками — ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» у 2005 році, та зміни до ЗУ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» у 2009 році. Після 2012 року зміни були внесені до двох законів, які б мали регулювати заборону дискримінації у сфері праці (оголошення про відкриті вакансії) та у сфері реклами загалом — це зміни до ЗУ «Про рекламу» та ЗУ «Про зайнятість населення», які набрали чинності у 2013 році. Розвиток антидискримінаційного законодавства зупинився у 2015 році, коли були внесені зміни до статті 2-1 КзПП України, якими був розширений перелік захищених від дискримінації ознак. Увесь цей масив законів мав би створити ефективну систему захисту від дискримінації в Україні та надати мешканцям та мешканкам країни можливість захисту у випадках, коли дискримінація щодо них вже відбулась [51]

Війна, що розгорнулася в Україні, стала не лише трагедією для мільйонів людей, але й серйозним викликом для функціонування державних інституцій, зокрема Конституційного Суду України (КСУ). Проте, навіть в умовах воєнного стану, КСУ може і повинен відігравати важливу роль у захисті прав та свобод людини, зокрема у протидії дискримінації за ознакою раси чи мови. В умовах воєнного стану, забезпечення безперервної роботи Конституційного Суду України та активізація його діяльності з захисту суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки держави стає

надзвичайно важливим. Незважаючи на спірні конституційні зміни 2016 року (щодо правосуддя), КСУ, з огляду на його правову природу та функціональне призначення, залишається єдиним органом конституційної юрисдикції та ключовим елементом системи правового захисту Конституції України. Саме КСУ покликаний захищати права та свободи людини, гарантувати непорушність конституційних принципів поділу влади, народовладдя, парламентаризму, незалежності судової влади.

На нашу думку, оперативність та проактивність є ключовими аспектами, які КСУ може покращити у своїй роботі. Скорочення строків розгляду конституційних подань та справ, що стосуються дискримінації, дозволить швидше реагувати на порушення та захистити права людей, які їх зазнають. По-друге, співпраця та координація з іншими органами влади, правоохоронними органами та громадянським суспільством є не менш важливими. Об'єднання зусиль та ефективне використання наявних ресурсів дозволить КСУ ефективніше боротися з дискримінацією. Координація з міжнародними правозахисними організаціями та інституціями також може дати цінні знання та досвід. По-третє, неупередженість та незалежність КСУ є ключовими принципами, які не можна ігнорувати, навіть в умовах воєнного стану. Діяльність КСУ має ґрунтуватися на верховенстві права та неупередженому ставленні до всіх учасників процесу. Вдосконалення діяльності КСУ у питаннях протидії дискримінації за ознакою раси чи мови може зробити значний внесок у захист прав людини та зміцнення верховенства права в Україні. Це не лише гуманітарне питання, але й питання національної безпеки та стійкості держави. Захищаючи права всіх людей, незалежно від їхньої раси чи мови, КСУ може допомогти

побудувати більш справедливе та толерантне суспільство, яке зможе подолати виклики війни та збудувати мирне майбутнє.

Проаналізувавши список судових рішень у Єдиному реєстрі судових рішень України за ключовими словами “дискримінація”, “мова”, “національність”, на жаль, справ за 2024 рік які би стосувалися цього ми не виявили. Що може свідчити про те, що:

а) рівень дискримінації за мовою чи національністю в Україні зменшився, і люди рідше звертаються до суду за захистом своїх прав (що, на нашу думку, не є можливим у сучасних реаліях);

б) люди, які зазнають дискримінації, не знають про те, як вони можуть захистити свої права, або не мають доступу до правової допомоги;

в) судова система не є ефективною у розгляді справ про дискримінацію, що відбиває людей від звернення до суду;

г) можливо, система пошуку в Єдиному реєстрі судових рішень не є досконалою, що ускладнює пошук релевантних судових рішень.

Війна в Україні спричинила не лише жахливі людські втрати та руйнування, але й загострила проблеми, пов'язані з дискримінацією, зокрема мовною. З одного боку, війна змусила мільйони людей покинути свої домівки, шукаючи прихистку в інших регіонах країни або за кордоном. Це призвело до значного зростання міграції та етнічної різноманітності в багатьох областях України. З іншого боку, війна активізувала певні політичні сили, які використовують мову як інструмент роз'єднання та ворожнечі. Це може призвести до посилення дискримінації та утисків людей, які розмовляють мовами, відмінними від української, в даному випадку російською мовою, яка вважається мовою агресора за сучасних реалій.

Мова ворожнечі – це будь-яка комунікація, зокрема, у вигляді зображень, відео, пісень тощо, у мові, письмі чи поведінці, що є агресивною або такою, що використовує принизливі чи дискримінаційні висловлювання стосовно особи чи групи просто на основі того, ким вони є. Дискримінація буває за ознакою релігійної чи етнічної належності, національності, раси, кольору шкіри, походження, статі, стану здоров'я, сексуальній орієнтації, гендерної ідентичності чи за іншими ознаками. Мова ворожнечі також існує в Інтернеті, соціальних мережах та інших формах онлайн-ЗМІ. В Україні більшість випадків мови ворожнечі можна знайти в Facebook, у телеграм-групах та інших онлайн-медіа [52]. Якщо мова ворожнечі підбурює до насильства, то вона заборонена міжнародним правом. Зокрема, стаття 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зобов'язує Держави законом заборонити будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства. На практиці це означає, що Держави повинні розробити законодавство, що встановлює кримінальне та інше покарання за такі протиправні форми висловлювання. Однак ці закони не повинні використовуватися, щоб придушити голоси незгодних і обмежити вільний потік інформації та думок. У травні 2019 року для боротьби з мовою ворожнечі та підвищення обізнаності щодо потенційної шкоди від неї Генеральний секретар ООН затвердив Стратегію та План дій ООН щодо боротьби з мовою ворожнечі. Він спрямований на активізацію зусиль ООН з усунення першопричин і рушійних чинників мови ворожнечі, створення умов для ефективного реагування ООН на вплив мови ворожнечі на суспільства, а також на підтримку Урядів у реагуванні на мову ворожнечі та боротьбі з нею.

За словами Герасим'юк, значну роль у розпалюванні війни відігравали деякі медіа, нині вони заборонені. Вона наголосила, що ЗМІ можуть зробити як позитивний, так і негативний внесок у ту чи іншу ситуацію. Йдеться і про дискримінацію за етнічною, національною та релігійною ознаками. Герасим'юк зауважила, що агресор зараз досить активно намагається використати механізм для розсварення між спільнотами в Україні: «Між Сходом та Заходом, між людьми, які сповідують певні гуманістичні цінності, спільнотами, які дотримуються своїх позицій у визначенні гендерної ідентичності. Це надзвичайно потужний механізм, яким користується сьогодні наш ворог» [53].

Отже, підсумовуючи все вищевказане, можемо зробити висновок, що існує чітка система міжнародних та національних норм, які забороняють дискримінацію за національністю чи ознакою мови. Ці норми закріплені в Конституції України, міжнародних договорах, яких Україна є стороною, та в національному законодавстві. Конституційний Суд України відіграє важливу роль у захисті прав людей від дискримінації за національністю чи ознакою мови, оскільки він може давати тлумачення Конституції та законів України, а також скасовувати нормативно-правові акти, які суперечать Конституції. Існує ряд заходів, які держава та інші суб'єкти можуть вживати для протидії дискримінації за національністю чи ознакою мови. Ці заходи включають забезпечення рівного доступу до освіти, роботи, житла та інших благ, захист мовної різноманітності та культурної спадщини національних меншин, боротьбу з мовою ворожнечі та дискримінаційними висловлюваннями. Незважаючи на існування чіткої правової бази, дискримінація за національністю чи ознакою мови залишається актуальною проблемою в Україні, з рядом

викликів, які ускладнюють ефективну протидію цій проблемі. До цих викликів належать недостатня обізнаність людей про свої права, неефективність роботи правоохоронних органів, мова ворожнечі та розпалювання ненависті. Для подолання цих викликів необхідні спільні зусилля держави, громадянського суспільства та міжнародних організацій. Протидія дискримінації за національністю чи ознакою мови є важливою для захисту прав людини, зміцнення верховенства права та побудови демократичного суспільства, а також є важливою умовою для мирного співіснування та єднання людей в Україні.

3.2. Вплив війни на протидію дискримінації за національністю чи ознакою мови

В умовах повномасштабної агресії проти України ключовою проблемою став захист прав громадян України, які вимушено покинули територію України через війну. Ще 17 березня 2022 року Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації висловив занепокоєння повідомленнями про дискримінацію, зокрема ксенофобське та расистське розпалювання ненависті та насильство щодо людей, які рятуються від конфлікту, та закликав держави-учасниці Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, особливо сусідні з Україною, продовжувати надавати доступ на свої території всім особам, які рятуються від конфлікту, без дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, національного чи етнічного походження та незалежно від їх імміграційного статусу, а також вжити заходів щодо запобігання, припинення всіх видів

расової дискримінації та покарання за їх прояви, зокрема за ксенофобське і расистське насильство та ненависницькі висловлювання щодо осіб, які рятуються від конфлікту, вжити рішучих заходів щодо захисту всіх осіб від расистського насильства та ненависницьких висловлювань, у тому числі в Інтернеті, та публічно засудити расистські ненависницькі висловлювання, у тому числі у ЗМІ та з боку публічних осіб та політичних діячів, та дистанціюватися від них [54].

В Україні мова ворожнечі посилилась у зв'язку з внутрішніми конфліктами та політичною поляризацією. Протистояння між прихильниками різних політичних поглядів часто супроводжується використанням образливих висловлювань та мови ненависті, що підриває національну єдність та сприяє соціальній напрузі. Одним з ключових аспектів внутрішнього конфлікту є питання мови. В Україні традиційно проживають як україномовні, так і російськомовні громадяни. Військові дії та політична криза сприяли підсиленню мовної поляризації, де мова стала символом політичної та культурної ідентичності. Україномовні громадяни часто розглядають російську мову як символ російської агресії та окупації, що підсилює напругу між цими групами. У свою чергу, російськомовні громадяни можуть відчувати себе дискримінованими через політику українізації та мовні квоти, що іноді призводить до виникнення мовної ворожнечі. Така ворожнеча проявляється у соціальних мережах, медіа та повсякденному житті. Зокрема, у соціальних мережах часто можна побачити коментарі з мовою ненависті, де користувачі ображають один одного на основі мовної приналежності. Це підриває соціальну тканину суспільства, формуючи негативні стереотипи та упередження, які важко подолати.

За межами України війна також сприяла зростанню мови ворожнечі проти українців. У багатьох країнах, де існують великі українські діаспори, з'явилися випадки дискримінації, ксенофобії та ненависті, зумовлені політичними та інформаційними кампаніями. Зокрема, російська пропаганда активно сприяє поширенню негативних наративів щодо українців, використовуючи засоби масової інформації та соціальні мережі для розпалювання ненависті та створення негативного іміджу України на міжнародній арені. Поширенню дискримінації також сприяють російські ЗМІ, які поширюють інформацію про «втому» європейців від українців, незручності, які вони завдають європейським громадянам і росіянам, які живуть в Європі, і кажуть, що підтримка громадян України в Європі стає менш активною.

На жаль, війна в Україні призвела до того, що мільйони людей, які були змушені покинути свої домівки та стати внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Вони часто стикаються з дискримінацією у різних сферах життя, зокрема на ринку праці, при доступі до житла, освіти, медичних послуг тощо. За даними Інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціалістики, станом на 18 березня 2024 року в Україні зареєстровано 4,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб. З них майже 21 % (997 тисяч) – це діти віком до 18 років.

Щодо дискримінації на ринку праці: вона проявляється у відмові приймати ВПО на роботу, виплаті їм нижчої заробітної плати, а також у створенні штучних бар'єрів для працевлаштування. Це може бути пов'язано з стереотипами щодо ВПО, незнанням їх навичок та досвіду, а також з небажанням роботодавців нести додаткові витрати, пов'язані з працевлаштуванням людей, які втратили свої документи або мають інші проблеми через війну. При

доступі до житла дискримінація полягає у тому, що ВПО не можуть знайти доступне та безпечне житло. Це може бути пов'язано з дефіцитом житла, високими цінами на оренду, а також з відмовою орендодавців здавати житло ВПО. Внаслідок цього багато ВПО змушені жити в непристосованих для життя умовах, що негативно впливає на їхнє здоров'я та добробут. Дискримінація в доступі до освіти проявляється у тому, що діти ВПО не можуть бути зараховані до шкіл або не мають доступу до якісної освіти. Це може бути пов'язано з дефіцитом місць у школах, необхідністю здавати додаткові іспити, а також з мовним бар'єром. Внаслідок цього діти ВПО можуть втрачати навчальний рік, що негативно впливає на їхні шанси на успішне майбутнє [55].

На жаль, багато біженців стикаються з дискримінацією в країнах перебування. Це може проявлятися в різних формах, таких як відмова у наданні притулку, адже деякі країни відмовляються приймати біженців або ставлять їм жорсткі умови для отримання притулку. Біженці можуть стикатися з труднощами при працевлаштуванні, їм можуть пропонувати роботу з нижчою оплатою або ту, яка не відповідає їхній кваліфікації. Діти біженців можуть не мати можливості навчатися в школах або не мати доступу до якісної освіти. Також вони можуть стикатися з ворожістю та дискримінацією з боку місцевого населення. Дискримінація біженців має багато негативних наслідків: вона погіршує життя біженців та робить їхнє перебування в країні перебування нестерпним. Вона може призвести до соціальної напруги та конфліктів, шкодить репутації країни перебування.

Згідно з останнім звітом Польського економічного інституту «Біженці з України на польському ринку праці: можливості та перешкоди», у Польщі рівень зайнятості біженців війни з України є

найвищим серед усіх членів ОЕСР і становить 65%. Це означає, що майже семеро з десяти людей знайшли роботу в нашій країні. Водночас вони борються з багатьма проблемами на ринку праці, зокрема, наприклад, з нерівним ставленням. Польський економічний інститут вирішив провести експеримент і надіслати чотири різні резюме компаніям, які шукають працівників. Двоє з них стосувалися фіктивних кандидатів з Польщі, двоє – з України, а пропозиції роботи стосувалися посади, яка потребує досвіду та освіти, а інша – з меншими вимогами. Виявилось, що в галузях, які не потребують кваліфікації, роботодавці охочіше відгукуються на польські пропозиції. Таких відповідей було майже на 30 відсотків більше, більше, ніж у випадку з резюме українки [56].

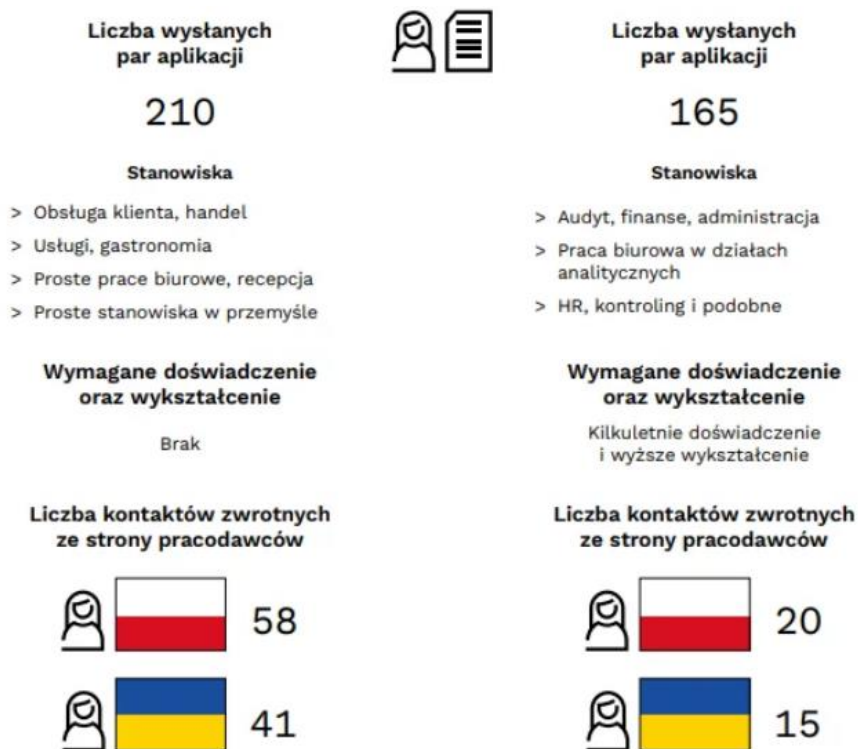

Рис.1

Щодо, наприклад, ситуації в освітніх закладах, українські діти, які прибули до Польщі, створили значний виклик для польської освітньої системи, яка була змушена прийняти майже 200 000 українських учнів. Ці учні, часто без знання польської мови, зобов'язані завершувати обов'язкову шкільну освіту в Польщі або продовжувати навчання дистанційно в Україні, що є досить складним через періодичні відключення електроенергії та інші обмеження. Це суттєво ускладнює процес інтеграції в нове середовище.

Основною проблемою є те, що українські діти та підлітки навчаються в польських школах у класах, сформованих переважно з українських учнів. Спочатку це сприяє їхній адаптації, але у довгостроковій перспективі (наприклад, 1-2 роки) це може мати негативні наслідки. Така організація навчального процесу фактично ізолює українських дітей від польського суспільства, перетворюючи їх на своєрідних "вигнанців". Це часто призводить до випадків дискримінації, оскільки польські учні не розуміють своїх українських однокласників, не знають причин їхнього перебування в Польщі та не володіють українською мовою, що може провокувати образи та небажання спілкуватися. Крім того, більшість викладачів у польських школах не володіють українською мовою. Це ускладнює розуміння та реагування на ситуації булінгу чи конфліктів між українськими дітьми через мовний бар'єр. Така ситуація впливає на психічний стан дітей, що, у свою чергу, негативно позначається на їхньому особистісному розвитку, академічних досягненнях та соціалізації.

Згідно зі статтею 4 Конвенції про права дитини, держави-учасниці, включаючи Польщу, зобов'язані вживати "усіх належних законодавчих, адміністративних та інших заходів" для забезпечення

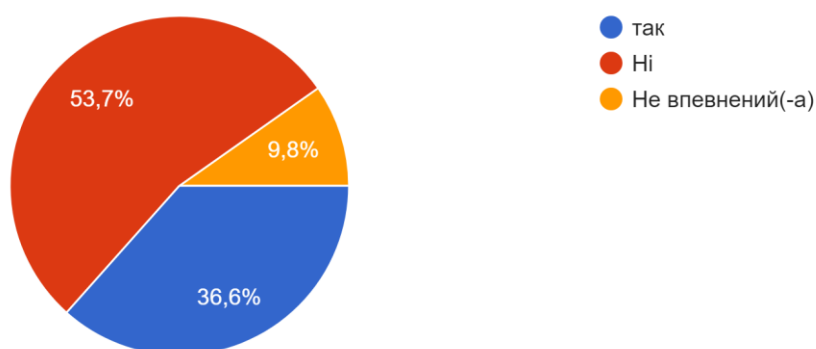
права на освіту, використовуючи максимально доступні ресурси та, за необхідності, в рамках міжнародного співробітництва.

У рамках написання дипломної роботи, було проведено опитування щодо випадків дискримінації в Україні та за кордоном.

За результатами даного дослідження можна зрозуміти та побачити, що українці у більшій мірі не стикалися з дискримінацією (Рис. 2). Але ті, які зазнали її впливу, зіткнулися з дискримінацією в більшій мірі у соціальних мережах та публічних місцях (Рис. 3).

Чи стикалися ви з дискримінацією за національністю чи мовою протягом останніх 6-12 місяців?

41 відповідь

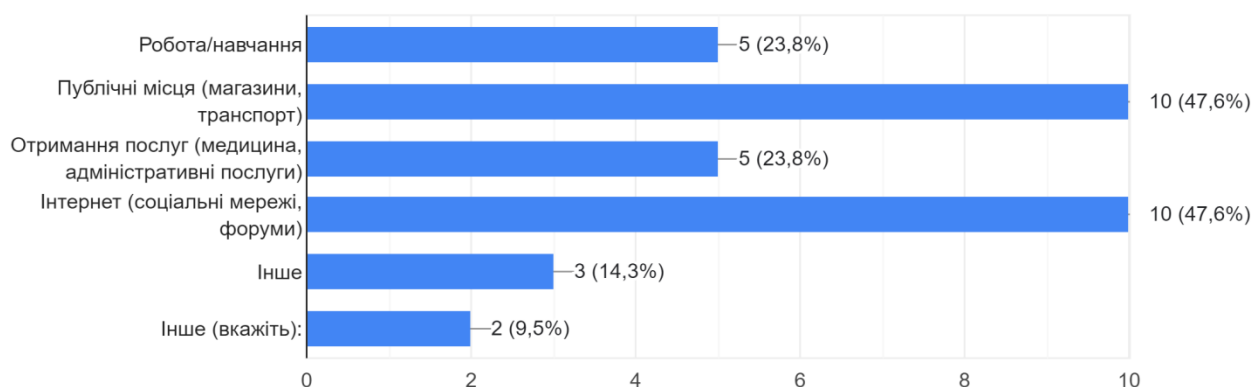

Вони зазначили, що зазнали образ/цькувань чи погроз з боку людей, ким вони були дискриміновані (рис.4).

Рис. 2

Якщо так, оберіть одну або декілька сфер, де ви відчули дискримінацію:

21 відповідь

Які дії вживали люди, які вас дискримінували?

20 відповідей

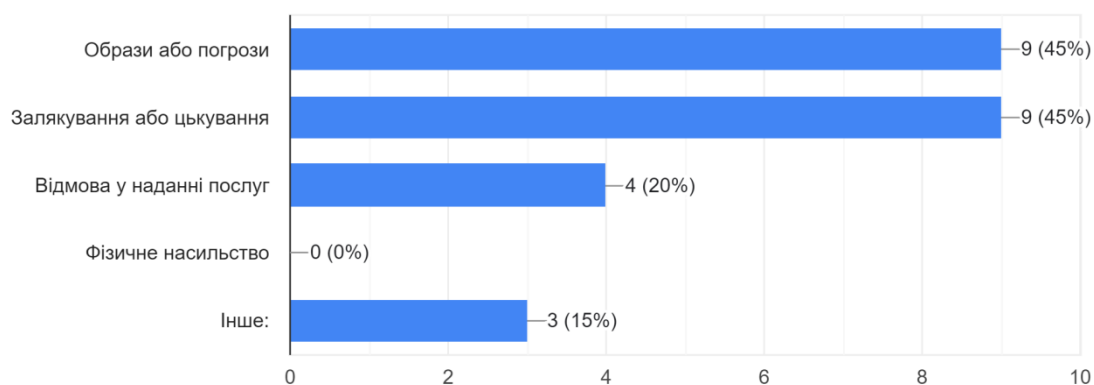

Рис. 4

Така ситуація є тривожною, адже вона свідчить про те, що українці не завжди знають про свої права та як їх захищати. Важливо, щоб українці усвідомлювали, що дискримінація є неприпустимою, і знали, як їм діяти, якщо вони з нею зіткнулися. Для цього необхідно проводити більше інформаційних кампаній та підвищувати рівень правової грамотності населення. Окрім того, важливою є робота над відновленням довіри між громадянами та державою.

Отже, з огляду на виклики, з якими стикаються українські учні в польських школах, необхідно вживати комплексні заходи для покращення їх інтеграції та забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Випадки дискримінації на основі мови та національності мають бути зведені до мінімуму, що вимагає підвищення обізнаності та чутливості серед польських учнів та викладачів щодо культурного різноманіття та проблем, з якими стикаються українські діти. Забезпечення належної мовної підтримки, зокрема курсів польської

мови для українських учнів, може значно сприяти їхній адаптації та зниженню соціальної ізоляції. Важливо також підготувати викладачів до роботи з багатонаціональними класами та розвивати їхні навички управління конфліктами в умовах мовного бар'єру.

Забезпечення умов для успішної адаптації українських дітей у польських школах не тільки сприятиме їхньому особистісному та академічному розвитку, але й зміцнить міжкультурні зв'язки та взаєморозуміння між молоддю обох країн. Таким чином, впровадження системних змін в освітній політиці та практиці є необхідним кроком для досягнення довгострокової соціальної інтеграції та побудови інклюзивного суспільства. Впевненість у тому, що діти мають рівні можливості для розвитку, сприятиме їхньому бажанню вчитися, засвоювати нові мови та активно взаємодіяти з іншими, що є основою успішного майбутнього як для окремих особистостей, так і для суспільства в цілому.

У висновку можемо зазначити, що для подолання дискримінації біженців необхідно прийняти законодавство, яке забороняє дискримінацію біженців та передбачає відповідальність за її порушення. Провести інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності про права біженців та неприпустимість дискримінації. Забезпечити біженцям доступ до ринку праці, житла, освіти та медичних послуг на умовах рівності з іншими громадянами. Надати біженцям психологічну та соціальну підтримку, боротися з мовою ворожнечі та дискримінаційними висловлюваннями. Ключовим аспектом у цьому контексті є інтеграція біженців у приймаючі громади. Це включає не лише формування законодавчої бази, але й практичне впровадження заходів, що сприятимуть їхній адаптації. Особливу увагу необхідно приділяти забезпеченню мовної підтримки, що дозволить біженцям ефективно комунікувати та

інтегруватися в нове середовище. Наприклад, організація курсів з вивчення мови країни перебування, а також забезпечення перекладачів у критичних сферах, таких як охорона здоров'я та освіта, є надзвичайно важливими. Невід'ємною складовою інтеграції є також робота з місцевим населенням. Необхідно сприяти толерантності та взаєморозумінню через проведення спільних заходів, спрямованих на зміцнення соціальної єдності. Наприклад, культурні фестивалі, спортивні змагання та освітні програми можуть стати платформою для налагодження контактів та обміну досвідом між біженцями та місцевими жителями.

ВИСНОВКИ

Отже, по-перше, дискримінація є основною перешкодою на шляху до забезпечення прав людини для всіх. Вона позбавляє людей можливості користуватися основними правами і свободами, притаманними кожній людині. Протидія дискримінації має вирішальне значення для захисту прав людини, оскільки, по-перше, принцип рівності лежить в основі прав людини. Дискримінація, за своєю суттю, передбачає нерівне ставлення до людей на основі таких факторів, як раса, релігія чи стать. Це порушує фундаментальне переконання, що всі люди заслуговують на рівну гідність і повагу. По-друге, коли дискримінація проявляється у таких сферах, як-от освіта, працевлаштування чи житло, вона обмежує можливості цілих груп людей. Це підриває їхню здатність брати повноцінну участь у житті суспільства та розкривати свій потенціал. Більш того, дискримінація може призвести до соціальних заворушень і насильства, а також численних психологічних проблем. Права людини є універсальними: документи про права людини, такі як Загальна декларація прав людини, гарантують ці права всім людям без винятку. Протидія дискримінації гарантує, що ці права залишаться не лише на папері, а стануть реальністю для кожного.

По-друге, ми визначили, що рівність та недискримінація стали основоположними принципами міжнародного права, інтегрованими у механізми захисту прав людини в різних державах. Права людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними та взаємопов'язаними, оскільки кожна людина має на них право, всі права мають однаковий статус і сприяють реалізації гідності людини. У 20-му столітті ідея захисту прав людини від зловживань державною владою набула широкого визнання, особливо з появою

Ліги Націй та Міжнародної організації праці, які працювали над правами меншин і трудовими питаннями. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Протокол 12, Європейська Хартія Регіональних мов, Рамкова Конвенція про Захист Національних Меншин, Європейська Культурна Конвенція, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та інші є важливою складовою зусиль щодо забезпечення та захисту культурного різноманіття, підтримки мовних і національних меншин, а також зміцнення європейської ідентичності та міжкультурного діалогу.

По-третє, звичайно ж, існують виклики, адже складність реалізації міжнародних норм на національному рівні, глибоко вкорінені стереотипи та упередження, а також недостатня обізнаність про права серед населення. Для ефективної боротьби з дискримінацією необхідні як міжнародні зусилля, так і активна участь держав та громадянського суспільства у зміні упереджень і забезпеченні дотримання правових норм. Це включає адаптацію національного законодавства, освітні програми, підвищення обізнаності населення про права людини, а також підтримку з боку громадських організацій. Взаємодія між державами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством є ключовою для створення ефективної системи захисту прав людини і подолання дискримінації в усіх її формах.

В Україні, особливо в умовах війни, випадки дискримінації за ознакою мови стають широко-поширеними. Протистояння між прихильниками різних політичних поглядів часто супроводжується образливими висловлюваннями та мовою ненависті, що підриває національну єдність і сприяє соціальній напрузі. Одним з ключових аспектів внутрішнього конфлікту є мовне питання. В Україні

проживають як україномовні, так і російськомовні громадяни, і військові дії та політична криза підсилюють мовну поляризацію, де мова стає символом політичної та культурної ідентичності. Україномовні громадяни часто сприймають російську мову як символ російської агресії та окупації, що підсилює напругу. У свою чергу, російськомовні громадяни можуть відчувати себе дискримінованими через політику українізації та мовні квоти, що іноді призводить до виникнення мовної ворожнечі, яка проявляється у соціальних мережах, медіа та повсякденному житті.

Окремо хочемо зазначити, що Українські діти, які прибули до Польщі, створили значний виклик для польської освітньої системи, яка прийняла майже 200 000 українських учнів. Відсутність знання польської мови та необхідність завершувати освіту в Польщі або дистанційно в Україні ускладнюють їх інтеграцію. Основною проблемою є навчання в класах, які складаються лише з українських учнів. Звичайно, спочатку це сприяє адаптації, але у довгостроковій перспективі - ізолює українських дітей від польського суспільства. Це часто призводить до випадків дискримінації, оскільки польські учні не розуміють своїх українських однокласників, не знають причин їхнього перебування в Польщі та не володіють українською мовою, що може провокувати образи та небажання спілкуватися. А викладачі, які не володіють українською мовою, мають труднощі у реагуванні на булінг чи конфлікти, що негативно впливає на психічний стан, особистісний розвиток, академічні досягнення та соціалізацію українських дітей.

За результатами проведеного опитування у рамках дипломної роботи щодо випадків дискримінації українців за кордоном чи в Україні, ми визначили, що більшість на цю дискримінацію не реагує, та не звертається до спеціальних органів. Для подолання

дискримінації біженців необхідно прийняти законодавство, що забороняє дискримінацію та передбачає відповідальність за її порушення. Проведення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності про права біженців та неприпустимість дискримінації, є також важливим кроком. Забезпечення біженцям доступу до ринку праці, житла, освіти та медичних послуг на рівних умовах з іншими громадянами є ключовими аспектами. Надання психологічної та соціальної підтримки, боротьба з мовою ворожнечі та дискримінаційними висловлюваннями також важливі. Інтеграція біженців у приймаючі громади вимагає не лише створення законодавчої бази, але й практичне впровадження заходів, спрямованих на покращення їхньої адаптації. Робота з місцевим населенням, спрямована на підвищення толерантності та взаєморозуміння через спільні заходи, такі як культурні фестивалі та спортивні змагання, є також важливим етапом інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Place of Combating Racial Discrimination in International Law and Crisis Contro. *CIFILE*.
URL: https://www.cifilejournal.com/article_149205_352d2cbbe574ad246a6c0a0e12234f6c.pdf (date of access: 08.06.2024).
2. ЯКІ ІСНУЮТЬ ФОРМИ ДИСКРИМІНАЦІЇ. *Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції*.
URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/novini/yaki-isnuyut-formy-dyskryminacziyi/> (дата звернення: 08.06.2024).
3. Ancient Civilisations - Tarini Patki- Discrimination in Ancient Civilization.
URL: <https://sites.google.com/bis.edu.in/ancient-civilizations/tarini-patki-discrimination-in-ancient-civilization> (date of access: 08.06.2024).
4. The Role of Spartan Women in Ancient Greece. *TheCollector*.
URL: <https://www.thecollector.com/role-spartan-women-ancient-greece/> (date of access: 08.06.2024).
5. *Independent Living Institute (ILI) | Independent Living Institute*.
URL: <https://www.independentliving.org/files/DiscriminationLegislationEnglishShorter.pdf> (дата звернення: 08.06.2024).
6. Legal Highlight: The Civil Rights Act of 1964. *DOL*.
URL: <https://www.dol.gov/agencies/oasam/civil-rights-center/statutes/civil-rights-act-of-1964> (date of access: 08.06.2024).
7. Televised Address to the Nation on Civil Rights. *John F. Kennedy Presidential Library and Museum*. URL: <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/televised-address-to-the-nation-on-civil-rights> (date of access: 08.06.2024).
8. Civil Rights Act (1964). *National Archives*.
URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/civil-rights-act> (date of access: 08.06.2024).
9. Civil Rights Act (1964). *National Archives*.
URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/civil-rights-act> (date of access: 08.06.2024).

10. The International Year of Disabled Persons 1981. *Department of Economic and Social Affairs*. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/the-international-year-of-disabled-persons-1981.html>.
11. Rights of equality and non-discrimination. URL: <https://www.ag.gov.au/rights-and-protections/human-rights-and-anti-discrimination/human-rights-scrutiny/public-sector-guidance-sheets/rights-equality-and-non-discrimination> (date of access: 08.06.2024).
12. Іваненко О. ЯКІСТЬ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ. *DSpace Repository*. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/70118f39-d366-41be-abe8-bad708ef3543/content> (дата звернення: 08.06.2024).
13. ДОПОВІДЬ ЄКРН ПО УКРАЇНІ. URL: <https://rm.coe.int/fourth-report-on-ukraine-ukrainian-translation-/16808b5ca7> (дата звернення: 08.06.2024).
14. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI : станом на 30 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
15. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
16. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI : станом на 30 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
17. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
18. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI : станом на 30 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
19. Про національні меншини (спільноти) України : Закон України від 13.12.2022 р. № 2827-IX : станом на 10 груд. 2023 р.

- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
20. What are human rights? - Manual for Human Rights Education with Young people - www.coe.int. *Manual for Human Rights Education with Young people*. URL: <https://www.coe.int/en/web/compass/what-are-human-rights-> (date of access: 08.06.2024).
21. Code of Hammurabi: Laws & Facts | HISTORY. *HISTORY*. URL: <https://www.history.com/topics/ancient-middle-east/hammurabi> (date of access: 08.06.2024).
22. Human Rights and the Cyrus Cylinder. *Foreign Office Blogs*. URL: <https://blogs.fcdo.gov.uk/gregdorey/2015/03/03/human-rights-and-the-cyrus-cylinder/> (date of access: 08.06.2024).
23. Compass - Manual for Human Rights Education with Young People (2012 edition - fully revised and updated). *Google Books*. URL: [https://books.google.com.ua/books?id=8ryQCgAAQBAJ&pg=PA385&lpg=PA385&dq=The+teachings+of+Confucius+\(c.+500+bce\)+contain+the+concept+of+ren+or+compassion+and+loving+others+as+a+central+theme.+Confucius+said,+\"What+you+do+not+wish+for+yourself,+do+not+do+it#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=8ryQCgAAQBAJ&pg=PA385&lpg=PA385&dq=The+teachings+of+Confucius+(c.+500+bce)+contain+the+concept+of+ren+or+compassion+and+loving+others+as+a+central+theme.+Confucius+said,+\) (date of access: 08.06.2024).
24. Ubuntu Ethics and Education in Southern Africa (Chapter 3) - The Cambridge Handbook of Ethics and Education. *Cambridge Core*. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-handbook-of-ethics-and-education/ubuntu-ethics-and-education-in-southern-africa/1C360570FEC3C0915A014E82D42C4EA6> (date of access: 08.06.2024).
25. What are human rights? - Manual for Human Rights Education with Young people - www.coe.int. *Manual for Human Rights Education with Young people*. URL: <https://www.coe.int/en/web/compass/what-are-human-rights-> (date of access: 08.06.2024).
26. УРОК 33: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 14 «ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ» КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ПРОТОКОЛУ № 12 ДО КОНВЕНЦІЇ. *Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції*. URL: <http://www.sumyjust.gov.ua> (дата звернення: 08.06.2024).

27. Європейська культурна конвенція 1954 року (укр/рос) : Конвенція Ради Європи від 19.12.1954 р. : станом на 24 лют. 1994 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213#Text (дата звернення: 08.06.2024).
28. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин : Хартія Ради Європи від 05.11.1992 р. : станом на 15 трав. 2003 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (дата звернення: 08.06.2024).
29. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин : Хартія Ради Європи від 05.11.1992 р. : станом на 15 трав. 2003 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (дата звернення: 08.06.2024).
30. Рамкова конвенція про захист національних меншин : Конвенція Ради Європи від 01.02.1995 р. : станом на 9 груд. 1997 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (дата звернення: 08.06.2024).
31. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 08.06.2024).
32. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 08.06.2024).
33. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 21.12.1965 р. : станом на 4 лют. 1994 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення: 08.06.2024).
34. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих- мігрантів та членів їх сімей : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1990 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203#Text (дата звернення: 08.06.2024).
35. Конвенція про статус біженців (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 28.07.1951 р. : станом на 10 січ. 2002 р.

- URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 08.06.2024).
36. Невара Л. Поняття мовних меншин та природа мовних прав у міжнародному праві. *Репозитарій Національного Авіаційного Університету: Home*.
URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/40689/1/6_Поняття%20мовних%20меншин%20та.pdf (дата звернення: 08.06.2024).
37. Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority Languages.
URL: <https://rm.coe.int/16800cb5e5> (date of access: 08.06.2024).
38. Managing Babel: The International Legal Protection of Minorities in the Twentieth Century. *Brill*. URL: <https://brill.com/display/title/11062> (date of access: 08.06.2024).
39. Study on the rights of persons belonging to ethnic, religious and linguistic minorities. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/10387?v=pdf> (date of access: 08.06.2024).
40. The Last Slave Ship: The True Story of How Clotilda Was Found, Her Descendants, and an Extraordinary Reckoning. *National Archives*.
URL: <https://archives.gov/calendar/event/the-last-slave-ship-the-true-story-of-how-clotilda-was-found-her-descendants-and-an-extraordinary> (date of access: 08.06.2024).
41. Jim Crow Laws: Definition, Facts & Timeline | HISTORY. *HISTORY*.
URL: <https://www.history.com/topics/early-20th-century-us/jim-crow-laws> (date of access: 08.06.2024).
42. The International Encyclopedia of Biological Anthropology. *Polygenism*.
URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781118584538.ieba0579> (date of access: 08.06.2024).
43. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 08.06.2024).
44. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 08.06.2024).

45. Рамкова конвенція про захист національних меншин : Конвенція Ради Європи від 01.02.1995 р. : станом на 9 груд. 1997 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (дата звернення: 08.06.2024).
46. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (березень 1919 р.) : Іст. док. Всеукр. Центр. Виконкому від 10.03.1919 р. : станом на 7 трав. 2022 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
47. Конституція (основний закон) Української соціалістичної радянської республіки : від 15.05.1929 р. : станом на 7 трав. 2022 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-29#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
48. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки : від 30.01.1937 р. : станом на 7 трав. 2022 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text (дата звернення: 08.06.2024).
49. ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ. | *Національний університет «Львівська політехніка»*.
URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1738/dysertaciyanazdobutt्यानaukovogostupenyakandydatanaukravlinkozp.pdf> (дата звернення: 08.06.2024).
50. Декларація про державний суверенітет України : Декларація Верхов. Ради Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
51. Дискримінація: судова практика 2019. *Чернігівський апеляційний суд*.
URL: [https://cna.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4823/Discrimination_report_final_final%20\(1\).pdf](https://cna.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4823/Discrimination_report_final_final%20(1).pdf) (дата звернення: 08.06.2024).
52. Що таке мова ворожнечі та як з нею боротися?. *Україна*.
URL: <https://ukraine.un.org/uk/168160-що-таке-мова-ворожнечі-та-як-з-нею-боротися> (дата звернення: 08.06.2024).
53. Запобігання проявам мови ворожнечі й дискримінації осіб за різними ознаками. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3764171-zapobiganna->

proavam-movi-voroznesi-j-diskriminacii-osib-za-riznimi-oznakami.html (дата звернення: 08.06.2024).

54. Українці за кордоном – Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини - Головна*. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/ukraintsi-za-kordonom> (дата звернення: 08.06.2024).
55. Обирають дистанційку замість офлайну: чому діти-переселенці тримаються «рідних» шкіл та які наслідки матиме їхня не соціалізація. *Нова українська школа | Веб-ресурс НУШ*. URL: <https://nus.org.ua/articles/obyrayut-dystantsijku-zamist-oflajnu-chomu-dity-pereselentsi-trymayutsya-ridnyh-shkil-ta-yaki-naslidky-matyme-yihnya-ne-sotsializatsiya/> (дата звернення: 08.06.2024).
56. INTERIA.PL. Kiedy firmy wybiorą Polaka, a kiedy Ukraińca? Przeprowadzono eksperyment. *Biznes w INTERIA.PL*. URL: <https://biznes.interia.pl/praca/news-ukrainscy-pracownicy-mierza-sie-z-dyskryminacja-czesc-firm-w,nId,7303223> (date of access: 08.06.2024).